

(1) Marcin Boryczko

(2) Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

2003 Licencjat Etnologii, Wydział Historyczny, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

2017 Licencjat Pracy Socjalnej Wydział Nauk Społecznych, Instytut Pedagogiki i Pracy socjalnej, Akademia Pomorska w Słupsku

2003 Magister Filozofii, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Filozofii i Socjologii, Uniwersytet Gdański

2005 Magister Etnologii, Wydział Historyczny, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

2012 Doktor nauk społecznych w zakresie pedagogiki; stopień nadany uchwałą Rady Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego w Gdańsku; rozprawa doktorska pt. Między adaptacją a oporem. Szkoła wobec procesów globalizacyjnych, napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Tomasza Szkudlarka, recenzenci: prof. dr hab. Kazimierz Zbigniew Kwieciński, prof. dr hab. Lucyna Kopciewicz.

(3) Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

1.12. 2005 – 30.11.2012 - zatrudnienie na stanowisku asystenta w Instytucie Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego w Zakładzie Pedagogiki Społecznej pod kierownictwem prof. dr hab. Marii Mendel

15.12.2012 – obecnie – zatrudnienie na stanowisku adiunkta w Instytucie Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego w Zakładzie Pedagogiki Społecznej pod kierownictwem prof. dr hab. Marii Mendel

(4) Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 Ustawy.

Tytuł osiągnięcia:

Cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych, zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2b Ustawy, składających się na osiągnięcie: ***Krytyczna praca socjalna. Perspektywa teoretyczna i empiryczna w badaniach: od uwikłania podmiotu po realizację praw człowieka.***

Wykaz publikacji w ramach cyklu:

- teoretyczne podstawy perspektywy krytycznej:
 - Boryczko, M. (2014). Strukturalna praca socjalna. Teoria, ideologia i praktyka kanadyjskiej pracy socjalnej. *Praca Socjalna*, 29 (6), s. 3–23 (8 pkt MNiSW);

- myślenie krytyczne w pracy socjalnej i edukacji studentów pracy socjalnej:
 - Boryczko, M. (2020) Critical thinking in social work education. A case study of knowledge practices in students' reflective writing using semantic gravity profiling, *Social Work Education. The International Journal*, Advance online publication: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02615479.2020.1836143> (70 pkt pkt MNiSW).
 - Boryczko, M. (2018). Teoria przecięć - myślenie krytyczne - teoria kodów legitymizacji. O zastosowaniach teorii w kontekście analizy aktywności edukacyjnej studentów pracy socjalnej. *Praca Socjalna*, 33 (2), s. 97–116 (20 pkt MNiSW);
- problematyka władzy: perspektywa rządomości w pracy socjalnej:
 - Boryczko, M. (2020). Neoliberal governmentality in social work practice. An example of the Polish social security system. *European Journal of Social Work*, 23(2), 191-202, <http://doi.org/10.1080/13691457.2019.1617678> (70 pkt MNiSW);
 - Boryczko, M. (2018). Governmentality w systemie pomocy społecznej. *Miscellanea Anthropologica et Sociologica*, 19 (3), s. 189–203. <http://doi.org/10.26881/maes.2018.3.12> (20 pkt MNiSW);
- sprawiedliwość społeczna i prawa człowieka w perspektywie krytycznej:
 - Boryczko M. (2020). Prawa człowieka w pracy socjalnej. Walidacja instrumentów pomiaru poziomu zaangażowania i ekspozycji pracowników socjalnych na prawa człowieka. Polska adaptacja skal Human Rights Engagement in Social Work oraz Human Rights Exposure in Social Work. *Praca socjalna*, 35 (6), s. 78-98. <http://doi.org/10.5604/01.3001.0014.5739> (20 pkt MNiSW);
 - Jaworska, D., Alieva, K., Boryczko, M. (2019). Badanie wśród uchodźców i przymusowych migrantów – rozważania metodologiczne i etyczne . *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 15 (2), s. 202–227. <http://doi.org/10.18778/1733-8069.15.2.11> (20 pkt MNiSW).

Krytyczna praca socjalna – wprowadzenie

W obszarze teorii pracy socjalnej nurt refleksji krytycznej w Polsce jest nieomal nieobecny, choć od dawna jest postulowany (Granosik, 2016, 2018, 2020; Sałustowicz, 2016, 2018). Jednakże propozycja teoretyczna autorów w odniesieniu do problematyki krytycznej pracy socjalnej, choć osadzona w myśli krytycznej, nie reprezentuje sposobu jej rozumienia, który wykorzystuje różnorodne możliwości jakie daje przyjęcie szeroko rozumianej perspektywy krytycznej, a który staram się – m. in. za pomocą niniejszego cyklu publikacji – rozwijać, tworząc własną „krytyczną pracę socjalną”, pedagogicznie wpisującą się w nurt strukturalny (Mullalay, 1997; Lundy, 2011; in.). W literaturze przedmiotu, poświęconej zagadnieniu krytycznej pracy socjalnej, panuje daleko idąca swoboda koncepcyjna oraz wielorakość podejść do samego zagadnienia (Adams, Dominelli, Payne, 2002, Fook, 2003; Granosik, 2016; Lundy, 2011; Payne, 2017). Jest to konsekwencją m.in. dość późnego krystalizowania się tego podejścia w ramach pracy socjalnej jak również tego, iż jest ono pokłosiem krytyki państwa opiekuńczego w latach 60 oraz kapitalizmu, jako systemu opresjonującego jednostkę, co oznacza, że źródła jej rozwoju leżą w krytyce społecznej jako

M

takiej, a nie są efektem wewnętrznej ewolucji dyscypliny. Istnieją jednak wyjątki pod tym względem, do których zaliczyć należy kanadyjską strukturalną pracę socjalną (Mullalay, 1997; Lundy, 2011) i australijską krytyczną pracę socjalną, które w konsekwentny sposób ujmują problematykę i uprawiają krytyczną pracę socjalną (Ife, 1997). Jak wspominałem, ten właśnie nurt próbuję zasilać swoją pracą badawczą (jej problematyka, kierunki poszukiwań metodologicznych oraz pedagogiczna orientacja wydają się formować pewien rozwijający go wkład).

Zarówno ten nurt, jak i własny w niego wkład postaram się nieco bardziej szczegółowo przedstawić. Zacznę od tego, że trudno jest jednoznacznie zdefiniować to, czym jest krytyczna praca socjalna. Można ująć ją, zwracając uwagę na powtarzające się konceptualizacje w tym zakresie, w których występują następujące elementy:

- analiza strukturalna sytuacji (np. sytuacji życiowej klienta) wynikająca z niezgody na społeczne *status quo*;
- analiza funkcji kontrolnych pracy socjalnej i państwa opiekuńczego;
- krytyka społeczna (wynikająca z tradycji filozofii krytycznej) struktur opresji, która przekłada się na krytyczne działanie;
- określanie celu działania w kategoriach wyzwolenia i realnej zamiany na poziomie struktur społecznych (Na podstawie: Fook, 2003; Granosik, 2016; Adams, Dominelli, Payne, 2002, Payne, 2017).

Elementy te kształtują rozumienie krytycznej pracy socjalnej. bliskie paradygmatowi *empowerment*, który jak wskazują niektórzy (Parker i in., 1999; Gulczyńska, Granosik, 2014) ma wymiar raczej praktyczny. Z punktu widzenia teoretycznego tym, co spaja wszystkie warianty krytycznej pracy socjalnej jest teoria krytyczna będąca teoretyczną podstawą analizy, budowania konceptualizacji, projektowania zmiany i działania. Moja propozycja patrzenia na krytyczną pracę socjalną zawiera się w powyższej formule i stanowi swego rodzaju pedagogiczną adaptację oraz rozwinięcie jej założeń i koncepcji w obszarze analiz teoretycznych oraz badań nad pracą socjalną. Pracuję na to przez zastosowanie aktualnych perspektyw i paradygmatów metodologicznych, oraz zorientowane edukacyjnie działanie w polu praktyki, kiedy – na przykład – podejmuję rozmaite formy rozwijania myślenia krytycznego, budowania koncepcji badań partycypacyjnych, czy też ich prowadzenie wśród ludzi – z nimi i dla nich (Radlińska, 1961). Wszystko to w mojej działalności wyraża myśl społeczno-edukacyjną, mieszczącą się i operacjonalizowaną w polu pedagogiki społecznej.

Tak rozumiana „krytyczna praca socjalna” opiera się na dwóch podstawach: a) empirycznej, polegającej na działaniu w obszarze „krytycznej perspektywy” skoncentrowanym przede wszystkim na stosowaniu strategii badawczych wywodzących się z szeroko rozumianej teorii krytycznej, wybieraniu specyficznych obszarów badawczych a także praktycznym zaangażowaniu na rzecz zmiany społecznej; b) teoretycznej, która polega na budowaniu, rekonstruowaniu i rozwijaniu wiedzy w obszarze „krytycznej pracy socjalnej”, m.in. w oparciu o adaptację nowych perspektyw i rozszerzenie interpretacji analizowanych fenomenów. Obydwie perspektywy, teoretyczna i empiryczna, stanowią swego rodzaju kontinuum, które zostało określone w tytule cyklu: „od uwikłania podmiotu po realizację praw człowieka”. Odzwierciedla ono moje wieloletnie poszukiwania badawcze, dociekania leżące u podstaw specyficznie rozumianej przez mnie krytycznej pracy socjalnej, a także moje intencje i zamiar rozwijania krytycznej pracy socjalnej w przyszłości. Kontinuum zakłada

istnienie punktów skrajnych, które określiłem za pomocą dwóch pojęć: uwikłania podmiotu oraz realizacji praw człowieka. Stanowią one nie tylko granice moich poszukiwań badawczych i teoretycznych ale odzwierciedlają do pewnego stopnia różnorodność zagadnień i tematów poruszanych w ramach krytycznej pracy socjalnej. Temat **uwikłania podmiotu** podejmuję w perspektywie badań nad *rządomyślnością* w pracy socjalnej, gdzie rozwijam ją jako perspektywę skoncentrowaną na odpowiedzi na pytanie *jak* władza jest realizowana bądź realizuje się przez wprowadzenie podejścia zwanego socjologią historyczno-polityczną, co skutkuje możliwością otwarcia perspektywy krytycznej osadzonej w „uwikłaniu podmiotu” ku nowym obszarom i próbie odpowiedzi na pytanie *dla czego* konkretne formy dyskursu stają się dominujące. Jak dotąd próby zastosowania samej teorii *rządomyślności* skutkowały konstatacją, iż ten aparat pojęciowy umożliwia zastosowanie niemal wyłącznie analizy wyjaśniającej *w jaki sposób* władza wika podmioty w relacje, które współtworzy, nie wyjaśnia zaś *dla czego* określone dyskursy i formy władzy przeważają i stają się hegemoniczne (Hardy, Jobling, 2015).

Dzięki badaniu relacji między działaniem politycznym i praktykami w obszarze pracy socjalnej udało mi się unaocznic sposób w jaki rola pracowników socjalnych została zdefiniowana w ramach dominującego dyskursu neoliberalnego *urządzania*. Sprowadza się ona m.in. do uczenia klientów aby poradzili sobie bez wsparcia ze strony instytucji pomocowych. Odpolityczniona i neoliberalna praca socjalna staje się narzędziem kontroli wywodzącym się z dominacji ideologii wolnorynkowych. Zastosowanie tej perspektywy umożliwia nie tylko odpowiedź na pytanie *dla czego* dominują te, a nie inne dyskursy ale przede wszystkim otwiera możliwości projektowania praktyk emancypacyjnych w obszarze pomocy społecznej poprzez: po pierwsze, odejście od roli nadzorującej i kontrolującej pracownika socjalnego, po drugie, wprowadzenie do myślenia o pracy socjalnej koncepcji władzy w aspekcie m.in. relacji między klientem i pracownikiem socjalnym.

Z kolei wątek **sprawiedliwości społecznej i praw człowieka**, stanowiący drugi punkt kontinuum wiąże się z przesunięciem akcentu z tradycyjnie „krytycznej” funkcji krytycznej pracy socjalnej ku perspektywie bazującej na prawach człowieka i koncepcji sprawiedliwości społecznej. W tym obszarze zajmuję się przede wszystkim propagowaniem problematyki praw człowieka w pracy socjalnej, co znalazło przełożenie na jedyną w Polsce adaptację skal Human Rights Engagement in Social Work (Zaangażowania na Rzecz Praw Człowieka w Pracy Socjalnej) oraz Human Rights Exposure in Social Work (Ekspozycji na Prawa Człowieka w Pracy Socjalnej) a także odniesieniu tej problematyki do badań nad uchodźcami i przymusowymi imigrantami, w których przyjeśliśmy wraz z współautorkami badania Khedi Alievą i Dorotą Jaworską [Jaworska, D., Alieva, K., Boryczko, M. (2019). *Badanie wśród uchodźców i przymusowych migrantów – rozważania metodologiczne i etyczne*. „Przegląd Socjologii Jakościowej”, 15 (2)] m.in. perspektywę partycypacyjną w ramach procesu badawczego i koncepcję autonomii relacjonalnej, zakładając, iż proces badawczy jest również zobowiązującą moralnie sytuacją, w której należy przestrzegać praw podstawowych oraz elementarnych norm etycznych.

Między tymi skrajnymi punktami kryją się pozycje mniej oczywiste, aczkolwiek ważne z punktu widzenia rozwoju krytycznej pracy socjalnej. Należy do nich niewątpliwie **myślenie krytyczne** w pracy socjalnej i edukacji studentów pracy socjalnej. O ile w literaturze przedmiotu podkreśla się ogromną rolę myślenia krytycznego w tych obszarach, o tyle w Polsce jest to sfera kształcenia pracowników socjalnych raczej zaniedbana. Poza tym nie do końca wiadomo czym myślenie krytyczne jest i za pomocą jakich wskaźników możemy je zidentyfikować w sferze aktywności edukacyjnych (Samson, 2019; Santos Meneses, 2020).

Lukę tę staram się uzupełnić poprzez zastosowanie Teorii Kodów Legitymizacji (Legitimation Code Theory) do analizy myślenia krytycznego a także teorię przecięć (*intersectionality studies*) w obszarze edukacji studentów pracy socjalnej. Ta ostatnia jako perspektywa teoretyczna dla myślenia problemowego została przeze mnie włączona do programu kształcenia studentów pracy socjalnej na pierwszym i drugim stopniu studiów w Uniwersytecie Gdańskim jako forma nauczania oraz stymulująca myślenie krytyczne. Dzięki zastosowaniu narzędzi analizy jakim było ciążenie semantyczne (*semantic gravity*), polegające na identyfikacji relacji między pojęciem i kontekstem, udało mi się zidentyfikować profil semantyczny myślenia krytycznego studentów w ramach realizacji zadania polegającego na napisaniu eseju refleksyjnego. Dzięki pracom poświęconym badaniom nad myśleniem krytycznym w edukacji studentów pracy socjalnej [Boryczko, M. (2020) *Critical thinking in social work education. A case study of knowledge practices in students' reflective writing using semantic gravity profiling*, "Social Work Education. The International Journal" , Boryczko, M. (2018). *Teoria przecięć - myślenie krytyczne - teoria kodów legitymizacji. O zastosowaniach teorii w kontekście analizy aktywności edukacyjnej studentów pracy socjalnej*. „Praca Socjalna” , 33 (2)] udało mi się empirycznie zidentyfikować myślenie krytyczne oraz atrybuty powiązane z procesem wykorzystywania kompetencji krytycznych. Pokazałem również jak za pomocą profilowania semantycznego można śledzić proces kumulatywnego uczenia się i rozwijania wiedzy.

Ostatnim, choć równie ważnym jak pozostałe, elementem kontinuum są zagadnienia **teoretycznych podstaw perspektywy krytycznej** w pracy socjalnej. Praca *Strukturalna praca socjalna. Teoria, ideologia i praktyka kanadyjskiej pracy socjalnej* uzupełnia lukę w wiedzy na temat kanadyjskiej wersji krytycznej pracy socjalnej w polskiej literaturze przedmiotu. Prezentuję w niej podstawy teoretyczne tego podejścia jak również rekonstruuje podstawy i inspiracje filozoficzne zapomnianego przez teoretyków pracy socjalnej mentora pracowników socjalnych Paolo Freire (Hegar, 2012), który w świecie jest znaczącą postacią inspirującą pracę socjalną, zaś w Polsce, poza kontekstem pedagogiki krytycznej, zupełnie nieznanym (Stańczyk, 2018). Praca ta jest wypełnieniem tej luki w wiedzy na temat podstaw teoretycznych krytycznej pracy socjalnej.

Teoretyczne aspekty perspektywy krytycznej w pracy socjalnej

Jak wskazują autorzy globalnej definicji pracy socjalnej, jest ona zawodem opartym na praktyce i jednocześnie dyscypliną akademicką, która promuje zmianę i rozwój społeczny, spójność społeczną oraz upodmiotowienie i wyzwolenie ludzi. Uznaje także, że w centrum pracy socjalnej są zasady sprawiedliwości społecznej, prawa człowieka, odpowiedzialności zbiorowej i poszanowania dla różnorodności. Źródła teoretyczne, na jakie wskazują, wiążą się z teoriami powstałymi w ramach samej pracy socjalnej, nauk społecznych, humanistycznych i wiedzy tubylczej (International Federation of Social Workers, 2014).

Praca socjalna jest definiowana jako zjawisko wielowymiarowe, odzwierciedlające nie tylko uwarunkowania strukturalne związane ze strukturą społeczną, relacjami klasowymi czy krążeniem kapitału, ale także w nieco mniejszej skali uwarunkowania natury symbolicznej, związanej z rozwojem wiedzy w określonych obszarach, edukacji czy też świadomości tego, w jaki sposób ideologie, teorie determinują konkretne rozwiązania w jej obszarze. Definicja ta niewątpliwie zbliża pracę socjalną do jej wersji krytycznej, która wyrastając, z jednej strony, z teorii krytycznej a z drugiej aktywizmu społecznego i zaangażowania politycznego, opiera się

na dążeniu do zmiany społecznej i wyzwolenia ludzi poddanych opresji na podstawie krytyki społecznej w odniesieniu do struktur i uwarunkowań przyczyniających się do zniewolenia i niesprawiedliwości.

Granosik (2018) powołując się na polską tradycję pedagogiki społecznej, stwierdza, że polska praca socjalna będąc osadzoną w tej perspektywie jest z gruntu krytyczna wobec zastanej rzeczywistości. Moja propozycja krytycznej pracy socjalnej zakłada rzecz jasna krytyczność lecz jest ona konsekwencją przyjęcia założeń i postulatów, m.in. analizy strukturalnej sytuacji, funkcji kontrolnych pracy socjalnej, krytyki społecznej, czy celu jakim jest wyzwolenie. Jednocześnie uzupełniam standardowe podejście w tym zakresie m.in. poprzez rozszerzenie analiz opartych na koncepcji *rządomyślności* za pomocą socjologii historyczno-politycznej i zbadaniu relacji między działaniem politycznym i praktykami w obszarze pracy socjalnej; zastosowanie Teorii Kodów Legitymizacji do identyfikacji i analizy myślenia krytycznego, a także teorii przecięć w obszarze edukacji studentów pracy socjalnej; czy też wreszcie, poprzez powrót do teoretycznych źródeł krytycznej pracy socjalnej i wyciąganie konsekwencji z uznania i stosowania praw człowieka w obszarze działania praktycznego, staram się przesunąć funkcję krytycznej pracy socjalnej z sensu stricte krytycznej ku perspektywie bazującej na prawach człowieka i koncepcji sprawiedliwości społecznej.

Moje zainteresowanie pracą socjalną jest konsekwencją rozwoju naukowego, zorientowanego na działania w perspektywie krytycznej, rozumianej początkowo jako pedagogika krytyczna a następnie krytyczna perspektywa w obszarze pracy socjalnej. Moja działalność w okresie przed uzyskaniem stopnia doktora poświęcona była badaniu reprodukcyjnej funkcji szkolnictwa, selekcji społecznych w obszarze edukacji. Efektem tej działalności jest książka podoktorska pt. *Paradoksalne funkcje szkoły. Studium krytyczno-etnograficzne*, w której próbuję zidentyfikować związki struktury społecznej ze świadomością podmiotów i działaniami w obrębie, w założeniu jednolitych, instytucji edukacyjnych oraz rekonstruować dyskretnie, prywatne pedagogie aktorów zaangażowanych w życie instytucji. Ponadto, zająłem się kwestią tego w jaki sposób globalne trendy, idee i wreszcie mity społeczne przekładają się na praktykę działania i interpretacji podmiotów zaangażowanych w działania w obszarze, najpierw, instytucji edukacyjnych, a później, i obecnie, instytucji pomocowych. Opierając się na założeniu, że na reprodukcję systemów społecznych ma przede wszystkim wpływ to, co o niej myślą podmioty w nią zaangażowane, starałem się dowieść że, produkcja kulturowa podmiotów poddanych reprodukcji, jest konstrukcją czy aktywnością, nie wynikającą bezpośrednio z efektów działania idei, ideologii, wiedzy etc., lecz jest również konstruowana przez społeczne i międzygeneracyjne doświadczenie pozycji w strukturze klasowej społeczeństwa oraz bardziej bezpośrednio przez funkcjonowanie jednostki w specyficznym środowisku instytucjonalnym.

W podoktorskim okresie swojej działalności naukowej zająłem się kwestiami teoretycznymi związanymi z możliwościami zastosowania teorii krytycznej oraz pedagogiki krytycznej w obszarze pracy socjalnej, rozumianej jako teoria, jak również praktyka działania w polu profesjonalnym. W wyniku współpracy z prof. Colleen Lundy (obecnie emerytowana profesor Carleton University w Ottawie), autorką szeregu publikacji poświęconych strukturalnej pracy socjalnej w Kanadzie oraz historii pracy socjalnej, powstała publikacja otwierająca niniejszy cykl [Boryczko, M. (2014). *Strukturalna praca socjalna. Teoria, ideologia i praktyka kanadyjskiej pracy socjalnej*. „Praca Socjalna”, 29 (6)]. Jest ona efektem zainteresowania kanadyjskimi doświadczeniami związanymi z pracą socjalną, jak również inspiracjami teoretycznymi pochodzącymi ze szkoły pracy socjalnej Carleton University w

Ottawie. Artykuł stanowi swego rodzaju podsumowanie początkowej współpracy z prof. Lundy i dotyczy przede wszystkim prezentacji uwarunkowań oraz założeń teoretycznych strukturalnej pracy socjalnej. W artykule charakteryzuję sytuację społeczno-polityczną Kanady oraz prezentuje specyfikę tamtejszego modelu polityki społecznej. Następnie dokonuję prezentacji podejścia strukturalnego uzasadniając jego znaczenie w kontekście współczesnych przemian społeczno-gospodarczych. Przedstawiam również podstawowe elementy podejścia strukturalnego, które zakłada istotną i kluczową rolę struktur społecznych, politycznych, ekonomicznych etc. w kontekście etiologii problemów społecznych. Okazuje się bowiem, że kluczowa dla podejścia strukturalnego jest, podobnie jak w przypadku radykalnej i krytycznej pracy socjalnej a także pedagogiki krytycznej, problematyzacja dominujących relacji władzy i struktur społecznych oraz analiza struktur opresji (Foook, 2003; Granosik, 2016; Adams, Dominelli, Payne, 2002, Payne, 2017; Szkudlarek, 2013). W dalszej części pracy charakteryzuję części składowe podejścia strukturalnego: obrona odbiorcy pomocy społecznej, zmniejszenie różnicy w relacjach władzy między pracownikiem i odbiorcą, krytyczne podnoszenie świadomości ujawniające struktury opresji, *empowerment* w perspektywie osobistej, mobilizacja grup wykluczonych oraz aktywizm społeczny na rzecz sprawiedliwości. W końcowej części dokonuję rekonstrukcji filozoficznych założeń strukturalnej pracy socjalnej w obszarze myśli krytycznej Paolo Freire i jego koncepcji budzenia świadomości krytycznej. Zwracam również uwagę na rolę narracji i historii indywidualnych w kontekście podnoszenia świadomości krytycznej „klienta”, odbiorcy pomocy społecznej a także zwracam uwagę na potencjał tkwiący w tak przyjętej perspektywie myślenia o problemach społecznych. Praca jest próbą przybliżenia polskiemu czytelnikowi tej niezwykle inspirującej perspektywy a także ukazania praktycznych możliwości jakie tkwią krytycznie zorientowanej pracy socjalnej.

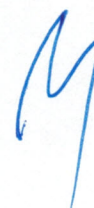
Artykuł, stanowiący efekt współpracy z prof. Lundy, znalazł swoje rozwinięcie w dwóch, trwających przez wiele lat, formułach mojego naukowego działania. Pierwsza z nich polegała na napisaniu trzech wniosków o finansowanie projektów badawczych w ramach programu Marie Skłodowska-Curie Actions (MSCA). Zajęcie się kwestią przymusowej migracji i uchodźstwa był konsekwencją zainteresowania zjawiskiem przybycia uchodźców jak również migrantów do mojego rodzinnego miasta. Jako osoba wspierająca potrzebujących zaangażowałem się w pomoc (najpierw materialną a potem instytucjonalną) dla czeczeńskich oraz ukraińskich dzieci. Moje doświadczenia znalazły odzwierciedlenie w projektach badawczych MSCA jak również w projekcie badawczym *The ways of belonging in narratives of 1.5 generation refugee youth* (bez wsparcia finansowego) oraz późniejszych publikacjach, m.in. artykule wchodzącym w skład niniejszego cyklu [Jaworska, D., Alieva, K., Boryczko, M. (2019). *Badanie wśród uchodźców i przymusowych migrantów – rozważania metodologiczne i etyczne*. „Przegląd Socjologii Jakościowej”, 15 (2)] jak również w publikacjach w cyklu uzupełniającym zawartych w kompleksie teoretycznym *Sprawiedliwość społeczna i prawa człowieka – konteksty teoretyczne i empiryczne* punktu 7 Autoreferatu. Niestety żaden z projektów MSCA nie został zakwalifikowany do finansowania, choć wszystkie przeszły wstępne progi kwalifikacyjne. Druga formuła współpracy z prof. Lundy polega na współtworzeniu Komisji Praw Człowieka w ramach Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych (IFSW), której jestem członkiem z ramienia Polskiej Federacji Związkowej Pracowników Socjalnych i Pomocy Społecznej (PFZPSiPS), gdzie od 2019 roku pełnię funkcję eksperta ds. profesjonalizacji w zawodzie pracownika socjalnego oraz w zakresie działalności związków zawodowych [<http://federacja-socjalnych.pl/index.php/struktura-federacji/nasi-ekspersi/713-dr-marcin-boryczko>]. PFZPSiPS reprezentuje polskich pracowników socjalnych

w IFSW. Jako polski delegat w roku 2019 zostałem wybrany na stanowisko Komisarza Praw Człowieka w regionie Europa i od tamtego czasu jestem członkiem Globalnej Komisji Praw, której przewodzi prof. Lundy [<https://www.ifs.org/ifs-european-representative-to-ifs-global-human-rights-commission>]. Współpraca polega przede wszystkim na monitorowaniu łamania praw człowieka pracowników socjalnych oraz „klientów”, odbiorców pomocy społecznej. Prowadzimy również rozmaite kampanie propagujące prawa człowieka w obszarze pracy socjalnej i instytucji pomocowych, czego efektem jest jeden z artykułów w niniejszym cyklu [Boryczko, M. (2020). *Critical thinking in social work education. A case study of knowledge practices in students' reflective writing using semantic gravity profiling*, "Social Work Education. The International Journal", 2020]]. W chwili obecnej (jesień 2020 roku), przygotowujemy wraz z PFZPSiPS, Uniwersytetem Gdańskim, Europejskim Centrum Solidarności oraz Komisją Praw Człowieka Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych, czwarte już, Ogólnopolskie Forum Pracowników Socjalnych *Człowiek – Godność – Prawa Człowieka* poświęcone prawom człowieka w pracy socjalnej. Wątek ten jest rozwinięty w części uzupełniającej dorobek (punkt 7 Autoreferatu), zamieszczonej w punkcie siódmym autoreferatu w sekcji „Krytyczność” krytycznej pracy socjalnej.

Myślenie krytyczne w pracy socjalnej i edukacji studentów pracy socjalnej

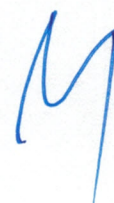
Myślenie krytyczne w pracy socjalnej jest kluczowym elementem wpisanym nie tylko w praktyczny aspekt, lecz przede wszystkim w teoretyczne jej ugruntowanie umożliwiające kontestowanie społecznego *status quo*. Zgodnie z intencją Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych praca socjalna definiowana jest jako praktyka i akademicka dyscyplina oparta na zaangażowaniu w zmianę społeczną, której celem jest spójność oraz wyzwolenie ludzi (International Federation of Social Workers, 2014). Z kolei Ewa Marynowicz-Hetka (2012) wyraża ten cel w perspektywie pedagogiki społecznej, mówiąc o wpływaniu na ludzi w taki sposób, aby zmieniali kształt relacji społecznych, opierając się na pewnej wizji sprawiedliwości, opartej na więzi społecznej będącej efektem powiązania woli i działania jednostek tak aby każdy miał możliwość stania się jednostką społeczną. Jak zauważają autorzy *Critical Practice in Social Work* kompetencje związane z myśleniem krytycznym umożliwiają w obszarze pracy socjalnej: 1) kwestionowanie posiadanej wiedzy oraz zaangażowania w pracę z „klientem” (wzięcie w nawias przedzałożeń); 2) ocenę sytuacji w kontekście strukturalnych powiązań, dzięki czemu analizowane fenomeny i problemy lokowane są w szerszych kontekstach; 3) rozumienie sprzeczności w sferze działania społecznego; 4) rozwijanie swoich kompetencji praktycznych poprzez nieustanne dekonstruowanie i rekonstruowanie (Adams, Dominelli, Payne, 2002, s. xxi).

Drugim artykułem cyklu poświęconego problematyce krytyczności, a w szczególności myślenia krytycznego, w pracy socjalnej jest *Teoria przecięć - myślenie krytyczne - teoria kodów legitymizacji. O zastosowaniach teorii w kontekście analizy aktywności edukacyjnej studentów pracy socjalnej*. Długość tytułu artykułu zdradza szereg moich intencji jako autora jakie kryją się w dość złożonej treści, który jest efektem zderzenia prób formułowania krytycznej perspektywy w obszarze teorii pracy socjalnej oraz ich możliwych aplikacji w sferze empirycznej. Artykuł prezentuje teorię przecięć (*intersectionality studies*) w perspektywie dyskursów naukowych oraz możliwości jej adaptacji w nauczaniu na kierunku praca socjalna w oparciu o doświadczenia dydaktyczne i badawcze autora. Tekst prezentuje również wyniki wstępnych badań inspirowanych teorią przecięć, które polegały na analizie

dwudziestu esejów studentów w oparciu o narzędzie analityczne – ciężenie semantyczne (*semantic gravity*) – wywodzące się z Teorii Kodów Legitymizacji (Legitimation Code Theory). Badanie opierało się na założeniu, że teoria przecięć jako perspektywa teoretyczna dla myślenia problemowego (a ściślej krytycznego) stanowiła właściwe podejście aktywizujące w kształceniu studentów pracy socjalnej i jest czynnikiem generującym myślenie krytyczne. Zamierzenie to wynikało z konieczności wyposażenia studentów w narzędzia umożliwiające analizę własnych aktywności edukacyjnych, np. poprzez wprowadzenie pojęcia „semantycznego ciężenia”, które umożliwia uzyskanie zewnętrznego wglądu we własne aktywności edukacyjne. Wyniki pokazały, że Teoria Kodów Legitymizacji oraz teoria przecięć stanowią mogą podstawę dla tworzenia wiedzy kumulatywnej związanej z myśleniem krytycznym. Dzięki badaniu zilustrowano również perspektywy zastosowania teorii przecięć w kształceniu pracowników socjalnych, które polegają na możliwości analizowania i spoglądania na problemy i kwestie społeczne w sposób „przecinający”, nie-linearny. Możliwość dynamicznego i procesualnego ich postrzegania pozwala na dotarcie do bardziej głębokich i ukrytych przed linearnym oglądem struktur skrywających, a w ostatecznej instancji, efekty działania władzy społecznej, co jest określane w podejściu krytycznym jako funkcja demaskatorska. Warto dodać, iż jest to pierwszy polski tekst przedstawiający teorię przecięć w perspektywie pracy socjalnej oraz badań w obszarze kształcenia studentów pracy socjalnej. W jednej z wcześniejszych publikacji [Boryczko, M., Frysztacki, K., Kotlarska-Michalska, A., & Mendel, M. (2016). *Solidarnie przeciw biedzie: socjologiczno-pedagogiczny przyczynek do nowych rozwiązań starego problemu*. Gdańsk: Europejskie Centrum Solidarności] stosowałem teorię przecięć wraz ze współautorami w polu socjologiczno-pedagogicznym, co było w czasie wydania książki w roku 2016 stosunkowo nowym zjawiskiem. W samej pedagogice podejście to zostało po raz pierwszy zastosowane przez Alicję Sadownik (2011) w książce zatytułowanej *Na rozstajnych drogach. Studium etnopedagogiczne kontrastowych karier szkolnych młodzieży*.

Owo wstępne badanie, oparte na zastosowaniu Teorii Kodów Legitymizacji, było pokłosiem współpracy z prof. Karlem Maton'em (University of Sidney/Australia) oraz jego współpracownikami w ramach Legitimation Code Theory Centre for Knowledge-Building, (Faculty of Arts and Social Sciences, The University of Sydney). Współpraca rozpoczęła się w okresie mojej pracy nad rozprawą doktorską, w której nawiązywałem do koncepcji kodów językowych Basila Bernsteina. Prof. Maton wraz ze współpracownikami rozwinął teorię kodów językowych Bernsteina i stworzył koncepcję, będącą koalicją perspektyw teoretycznych odkrywających i analizujących wiedzę jako coś realnego, a jednocześnie społecznie konstruowanego, a osadzoną w paradygmacie społecznego realizmu. Jest to przede wszystkim perspektywa badawcza pozwalająca na rekonstrukcję zasad organizujących rozmaite praktyki kulturowe – „kodów legitymizacji”. Współpraca ma charakter zdalny, z uwagi na dystans fizyczny oraz aktualny stan zagrożenia epidemiologicznego i polega na moim regularnym uczestnictwie w seminariach organizowanych przez Centrum zatytułowanych *Knowledge and Knowers reading group*, konsultacjach indywidualnych oraz stworzeniu lokalnego koła zainteresowań Teorią Kodów Legitymizacji na terenie Uniwersytetu Gdańskiego (aktualnie też wirtualnie). Posiadam status stowarzyszonego członka (Associate Member) Legitimation Code Theory w Centre for Knowledge-Building (University of Sidney), czego dowodem jest zaświadczenie wydane przez Centrum i dołączone do dokumentacji. Intensywna współpraca dotyczyła również moich prób aplikowania o grant indywidualny w ramach programu Marie Skłodowska-Curie Actions (MSCA), w ramach którego prof. Maton konsultował projekt badawczy *Inclusive Social Work*

in Europe (ISWE): Context, Research, Education, Practice and Refugee Settlement (SEP-210185518) i prezentowany był jako pomocniczy superwizor w procesie badawczym.

Niestety współpraca w tym obszarze nie doszła do skutku, jednakże udało się ją kontynuować w formie projektu badań nad myśleniem krytycznym w edukacji studentów pracy socjalnej, którego efektem jest najnowsza publikacja cyklu *Critical thinking in social work education. A case study of knowledge practices in students' reflective writing using semantic gravity profiling*. Publikacja ta jest rozwinięciem zainteresowań w zakresie myślenia krytycznego i ma ona na celu identyfikację tego, w jaki sposób i za pomocą jakich aktywności przejawia się myślenie krytyczne w procesach związanych z nauczaniem i jak sposób można je śledzić w obszarze aktywności związanych z uczeniem się studentów. Praca ta jest konsekwencją połączenia zainteresowań związanych z Teorią Kodów Legitymizacji oraz perspektywy krytycznej, tym razem, inspirowanej myślą Paolo Freire. Jest to również pokłosie udziału w konferencji międzynarodowej *Freire Today: Educational Reconstructions in the Contemporary Social Context*, dzięki któremu udało mi się spojrzeć na myślenie krytyczne nie tylko jako kompetencję w obszarze edukacji ale również jako istotny element „krytycznej świadomości” postulowanej przez Freirego. Wątek ten zostanie rozwinięty w innych publikacjach spoza cyklu głównego w punkcie 7 Autoreferatu. W artykule pokazuję, w jaki sposób wykorzystując narzędzia jakie daje perspektywa Teorii Kodów Legitymizacji, można identyfikować, badać i analizować formy myślenia krytycznego w aktywnościach studentów. Wprowadzone i operacjonalizacja pojęcia ciężenia semantycznego (*semantic gravity*), które określa stopień powiązania znaczenia z kontekstem, umożliwiło mi dokonanie analizy studenckich esejów, które odzwierciedlają formy myślenia krytycznego, a w konsekwencji wygenerowanie ich profili semantycznych. Zabieg ten umożliwił identyfikację sposobów użycia wiedzy, a w konsekwencji kompetencji, w esejach studentów pracy socjalnej, co pozwoliło, zgodnie z założeniami Teorii Kodów Legitymizacji, na uwidocznienie i rozpoznanie zasad organizujących myślenie krytyczne oraz przełożenie ich na zasady organizujące procesy dydaktyczne, które będą wspierać i rozwijać kompetencje krytyczne. Publikacja artykułu stanowi podsumowanie moich wysiłków badawczych związanych z praktyczną aplikacją krytycznie zorientowanej pracy socjalnej w sferze edukacji jak też myśleniem krytycznym w obszarze praktyki. Wątek ten jest rozwinięty w punkcie 7 Autoreferatu w sekcji „Krytyczność” krytycznej pracy socjalnej.

Problematyka władzy: perspektywa rządomyślności w pracy socjalnej

Poszukiwania w obszarze neoliberalnego „urządzania populacji” doprowadziły mnie do włączenia w swój projekt krytycznej pracy socjalnej foucaultowskiej perspektywy biowładzy, która w samej pedagogice społecznej dostała swoje miejsce za sprawą cyklu seminariów i konferencji foucaultowskich, które doprowadziły do powstania między innymi takich publikacji jak: numery specjalne „Societas/Communitas” pt. *Pedagogizacja życia społecznego* (2013) oraz „Miscellanea Anthropologica et Sociologica” pt. *Governmentality i co dalej?* (Czyżewski, Krzemiński, Marynowicz-Hetka, Mendel, Szkudlarek, 2018), w którym znalazł się mój tekst *Governmentality w pomocy społecznej* poświęcony roli rządomyślności w genezie państwa opiekuńczego. Tekst powstał dzięki inspiracji teoretycznej prof. Marii Mendel, która zaprosiła mnie do szerokiej dyskusji na temat aplikacji myśli Michela Foucaulta w obszarze szeroko rozumianej, współczesnej pedagogiki społecznej a w szczególności pracy socjalnej, edukacji i pedagogizacji. Dzięki temu postanowiłem w 2018

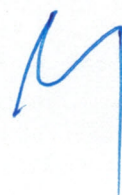
aplikować do Narodowego Centrum Nauki o grant Miniatura na realizację projektu badawczego *Governmentality w systemie pomocy społecznej. Studium empiryczne technologii władzy w Ośrodkach Pomocy Społecznej*, którego zostałem kierownikiem (nr projektu 384687). W wyniku realizacji projektu powstały dwa teksty będące podsumowaniem moich badań w obszarze identyfikowania ukrytych mechanizmów władzy w pracy socjalnej: *Governmentality w systemie pomocy społecznej* oraz *Neoliberal governmentality in social work practice. An example of the Polish social security*. Co warto nadmienić, teoria rządomyślności, została nieco później zaadoptowana w podejściu krytycznym w naukach społecznych, które wpisując się w funkcje demaskatorskie perspektywy krytycznej pracy socjalnej i pedagogiki społecznej, umożliwiło spojrzenie na pracę socjalną jako część władzy rządomyślnej, zarządzającej m.in. bezpieczeństwo socjalne jednostek, upodmiotawiającej, pedagogizującej etc. Moje dokonanie w tym zakresie jest głosem w dyskusji polskich pedagogów społecznych, która znalazła odzwierciedlenie m.in. w publikacji w „Miscellanea Anthropologica et Sociologica”.

W artykule *Governmentality w systemie pomocy społecznej* stawiam sobie za cel zidentyfikowanie matrycy struktury sił i mechanizmów władzy w obszarze genezy państwa opiekuńczego w Europie, w perspektywie podejścia genealogicznego prowadzonego w duchu foucaultowskim. Rozważania mają charakter rekonstrukcyjny w odniesieniu do genezy nowożytnych systemów zabezpieczeń społecznych, które od swych początków są miejscem mniej lub bardziej „łagodnego” dyscyplinowania i „urabiania” członków społeczeństwa odstających od „normy”. Staram się tu naszkicować spektrum możliwych form dyscyplinowania i kontrolowania w obszarze systemów pomocy publicznej od genezy państwa opiekuńczego i systemu publicznej opieki, która wiązała się ze specyficznym „doświadczeniem medycznym” epoki, polegającym na przeniesieniu znaczenia choroby ze sfery biologicznej do społecznej po współcześnie przetrwałe techniki karceralne, łączące się z odmiennymi gatunkami dyscyplinowania. W artykule odnoszę się na poziomie teoretycznym do badań empirycznych i staram się zidentyfikować możliwe zastosowania myśli Foucaulta w odniesieniu do danych zgromadzonych w trakcie badania. Zwracam uwagę na techniki dyscyplinowania w obszarach: „systemu schodkowego” dla bezdomnych, asystentury rodzin, strategiach usamodzielniania podopiecznych czy kontraktowości relacji między pracownikiem socjalnym i „klientem”.

Z kolei tekst *Neoliberal governmentality in social work practice. An example of the Polish social security*, opublikowany w prestiżowym „European social work. International Journal”, stanowi podsumowanie badań w związku z realizacją projektu NCN Miniatura. Tekst ten stanowi efekt jak również rozwinięcie dyskusji jaka odbyła się w kwietniu 2019 podczas międzynarodowej konferencji European Conference for Social Work Research organizowanej przez European Social Work Research Association, w której aktualnie pełnię rolę członka zarządu i szefa Komisji Nominacji i Wyborów [<https://www.eswra.org/structure.php>]. Było to moje drugie uczestnictwo w konferencji organizowanej przez tę organizację. Wtedy też rozpoczęła się moja dosyć intensywna współpraca międzynarodowa w obszarze badań nad pracą socjalną. W konsekwencji powstała publikacja, która rozwija krytyczną pozycję w obszarze badań nad pracą socjalną w oparciu o teorię Foucaulta oraz perspektywę socjologii historyczno-politycznej (Historical-Political Sociology). W tekście dokonuję interpretacji materiału badawczego w odniesieniu do zjawiska relacji władzy w pracy socjalnej i pomocy społecznej oraz wpływu neoliberalnego urzędowania na działania profesjonalne pracowników socjalnych i strategie w obszarze

pomocy społecznej. Przyjęcie perspektywy *rządomyślności* oraz socjologii historyczno-politycznej umożliwiło zidentyfikowanie i poszerzoną interpretację złożonych relacji między polityką kształtującą pole pracy socjalnej oraz ekspresję władzy w jaką zaangażowani są pracownicy socjalni w kontekście państwa opiekuńczego kształtowanego przez szersze dyskursy władzy. W moim zamierzeniu połączenie tych perspektyw umożliwia odpowiedź nie tylko na pytanie *dlaczego* ale również *w jaki sposób* władza *urządza* jednostki w kontekście dominujących dyskursów kształtujących reżimy praktyk. Badanie polegało na identyfikowaniu „lokalnych odwzorowań”, będących odpowiedzią na pytanie, *w jaki sposób* władza *urządza* społeczeństwo, a także neoliberalnego urządzania w obszarze działań pomocowych realizowanych przez pracowników socjalnych i asystentów rodziny. Należą do nich: „suboptymalizacja”, polegająca na podporządkowaniu celów działania jednemu celowi, który staje się wskaźnikiem pozostałych celów; „dziedzictwa historyczne”, na przykładzie m.in. „katolicyzacji” państwa opiekuńczego i władzy pastoralnej oraz wytwarzania „homo oeconomicus” poprzez narzucanie samodyscypliny i indywidualnej odpowiedzialności odbiorcom pomocy społecznej. Na zadane wcześniej pytanie *dlaczego* władza *urządza* jednostki w kontekście dominujących dyskursów kształtujących reżimy praktyk znalazłem odpowiedzi, analizując adaptacje „modelu biznesowego” w polu pracy socjalnej, „dziedzictwa historyczne” państw opiekuńczych oraz rolę kościoła katolickiego i dyskursywnej dominacji neoliberalizmu i kształtowaniu współczesnego państwa opiekuńczego, prowadzącą m.in. do deprofesjonalizacji i podporządkowania pracy socjalnej wymaganiom logiki wolnego rynku. Praca ta wpisuje się poniekąd w dyskusje poświęcone aktualności podejścia krytycznego w naukach społecznych, któremu zarzuca się zbyt daleko posuniętą koncentrację na sposobach oddziaływania władzy i wikłania jednostki w struktury zniewolenia (Hodgson, Vlieghe, Zamojski, 2019; Granosik, 2018, 2020). Granosik (2020) sugeruje, w związku z trudnościami i ograniczeniami wykorzystywania krytycznej filozofii Foucaulta, włącznie do analizy struktur władzy konceptualizacji nie odwołujących się wprost do tej myśli aczkolwiek wypełniających pewne formy tej metody inną treścią i uzyskanie w ten sposób nowych odniesień do onto-epistemologii.

Uzupełnienie Foucaultowskiej perspektywy rządomyślności, skoncentrowanej na odpowiedzi na pytanie *jak* władza jest realizowana bądź realizuje się, przez wprowadzenie perspektywy socjologii historyczno-politycznej, skutkuje możliwością otwarcia perspektywy krytycznej osadzonej w „uwikłaniu podmiotu” ku nowym obszarom i próbę odpowiedzi na pytanie *dlaczego* konkretne formy dyskursu stają się dominujące. Według mnie zarzuty stawiane myśli krytycznej fundujące trend postkrytyczny, są zarzutami wobec form, w jakich jest ona operacjonalizowana czy konkretnych konceptualizacji, które poniekąd gubią istotę krytyczności. W pracy socjalnej określanej jako „krytyczna” niekiedy można znaleźć przykłady takiej nadmiernej koncentracji na zagadnieniu władzy, ale podejście takie prowadziłyby do postępującego odrywania od istoty pracy socjalnej, którą stanowi wszak dążenie do zmiany społecznej na poziomie nie tylko świadomości (świadomość krytyczna), myślenia (myślenie krytyczne) czy struktur społecznych (polityczność pracy socjalnej i rola pracownika socjalnego jako rzecznika zmiany). Nawet – szerzej w świecie, mniej w Polsce rozwijana - „strukturalna praca socjalna”, akcentująca zmianę w obszarze produkcji zniewolenia w ramach opresyjnych struktur panowania, wykazuje tego typu oderwania (np. w koncentracji na teorii zaniedbując aspekty praktyki działania społecznego (Lundy 2011, Mullalay 1997, Fenton 2019). Można także odnieść wrażenie, że „krytyczność” w niektórych podejściach bywa w pracy socjalnej rodzajem uzurpacji, ponieważ nie reprezentuje ona głębokiego sensu krytycznego podejścia (Foook, 2003; Granosik, 2016; Adams, Dominelli, Payne, 2002, Payne,

2017, Lundy 2011, Fenton 2019). Związek teorii z praktyką tak usilnie podkreślany przez Freirego (2000) jest istotą krytycznej pracy socjalnej (i nie tylko krytycznej), która polegałaby nie tylko na uprawianiu teorii ale przekuwaniu jej na działanie praktyczne i odwrotnie.

Zatem jak się ma taka konstatacja wobec stanu, w którym znajduje się krytyczna praca socjalna? W świetle moich studiów tego zagadnienia i rozeznania co do zjawiska, mogę stwierdzić, że w Polsce praktycznie jej nie było poza kilkoma wyjątkami (Granosik, 2016, 2018, 2020; Sałustowicz, 2016, 2018). Krytyczna praca socjalna, jako koncepcja, którą rozwijam, jest zatem potrzebna i znacząca, szczególnie w związku z pogłębiającymi się nierównościami i kryzysami, a także z coraz to bardziej powszechnym przejmowaniem władzy przez populistyczne rządy, które stwarzają klimat przyzwolenia na swobodę reżimowych form panowania, a także wzrost nastrojów ksenofobicznych i autorytarnych sposobów zarządzania. Reakcją społeczeństwa na wszelkiego rodzaju kryzysy była samoorganizacja i partycypacja społeczności w procesach decyzyjnych rozumianych jako proces demokratyzacji. Krytyczna praca socjalna włącza się do takiego sposobu myślenia poprzez angażowanie aparatu (teorii i kompetencji) krytycznego, wzmacnianie ludzi poprzez afirmację ich praw jako praw człowieka oraz oddolną samoorganizację na rzecz zmiany społecznej. Taka właśnie jest moja propozycja krytycznej pracy socjalnej, która nie polega jedynie na uprawianiu teorii, ale wiąże się z moim praktycznym zaangażowaniem w sprawy społeczne na wielu płaszczyznach. Dzięki niemu od lat staram się realizować postulat Freirego (2000) aby teoria była zawsze powiązana z praktyką i sama z owej praktyki wyrastała. Działam na wielu poziomach: od poziomu samoorganizowania pracowników socjalnych, poprzez budowanie i uprawianie modelu partycypacyjnych badań społecznych, propagowanie praw człowieka w środowisku pracowników socjalnych, a także organizowanie pomocy dla uchodźców i przymusowych migrantów w moim rodzinnym mieście, jak też dla pracowników socjalnych, którzy w warunkach pierwszej fali tak zwanego „korona-kryzysu” postanowili samodzielnie wytwarzać środki ochrony osobistej.

Sprawiedliwość społeczna i prawa człowieka w perspektywie krytycznej

Ostatnie artykuły cyklu stanowią aspekt krytycznej perspektywy w pracy socjalnej związany z kwestią praw człowieka i społecznej sprawiedliwości. Będzie on rozwijany również w części uzupełniającej mojego dorobku w punkcie siódmym w sekcji *Sprawiedliwość społeczna i prawa człowieka – konteksty teoretyczne i empirycznej*. Tymczasem skoncentruję się na publikacjach związanych z moimi zamierzeniami badawczymi, które rozpocząłem w roku 2016 kiedy to zetknąłem się w swojej pracy zawodowej oraz życiu osobistym z osobami doświadczającymi uchodźstwa i przymusowego pobytu poza granicami swojego kraju. Poznałem wtedy rodziny czeczeńskie, ukraińskie oraz tatarskie, które poszukały schronienia dla siebie w Gdańsku, gdzie w wyniku działalności m.in. organizacji obywatelskich oraz osób związanych z Uniwersytetem Gdańskim powstał Model Integracji Imigrantów. Z przyczyn rodzinnych nie mogłem zaangażować się w tę działalność, pozostało mi budowanie sieci wsparcia oraz pomoc materialna dla rodzin z doświadczeniem uchodźstwa i migracji. W efekcie współpracy w tym zakresie zrodził się pomysł przeprowadzenia badań z dr Dorotą Jaworską oraz uchodźczynią Khedi Alievą w formule partycypacyjnej, który zaowocował udziałem w konferencji międzynarodowej organizowanej przez International Association for the Study of Forced Migration (IASFM) w formie referatu pt. *The ways of belonging in narratives of immigrant youth from Chechnya and Ukraine living in Poland*. Szczegółowe

wyniki badania przedstawione będą w części uzupełniającej dorobku zawartej w punkcie siódmym. Tymczasem doświadczenia i wspólne dyskusje udało nam się przełożyć na artykuł w czasopiśmie *Przegląd socjologii jakościowej*, który zatytułowaliśmy *Badanie wśród uchodźców i przymusowych migrantów – rozważania metodologiczne i etyczne*. Jest to oryginalna, na polskim gruncie, próba spojrzenia na proces badawczy realizowany w środowisku uchodźców i przymusowych migrantów. Zadajemy sobie pytanie: dlaczego oparte na intuicji sądy i obowiązki moralne nie miałyby być przestrzegane i stosowane w polu badawczym? Jestem współautorem koncepcji badawczej, przeprowadziłem wraz ze współautorkami badania, dokonałem analizy i napisałem następujące części artykułu: „Wstęp”, „Analiza projektu badawczego z udziałem młodzieży uchodźczej w perspektywie wyzwań etycznych” i wspólnie z Autorkami sekcję „Pomiędzy naukowym, humanitarnym i praktycznym wymiarem badań – badanie jako zmniejszanie cierpienia”.

Jak założyliśmy i sami doświadczyliśmy, różnice pomiędzy badaczami i badanymi w wymiarach statusu społecznego, ekonomicznego i politycznego wyznaczają znaczące wyzwania w zakresie budowania relacji etycznych, rozumianych nie tylko jako spełnienie powszechnie sugerowanego imperatywu „nie szkodzić”, poprzez zapewnienie bezpieczeństwa osobom badanym i ochronę ich przed nadużyciami, ale przede wszystkim budowanie relacji w mniejszym stopniu asymetrycznych (w optymistycznej formule, równościowych), w warunkach znacznego zróżnicowania ekonomicznego, społecznego i kulturowego. Poddajemy analizie, refleksji oraz ocenie etycznej zjawiska, z którym styka się często badacz zajmujący się uchodźcami, zwłaszcza prowadząc badania jakościowe. Należą do nich m.in.: asymetryczność pozycji, kondycja psychofizyczna osób doświadczających uchodźstwa i przymusowej migracji (i wynikająca zeń konieczność ochrony przed wtórną traumą), upublicznianie wyników badania, świadoma zgoda na udział w badaniu (w kontekście skrajnie asymetrycznych pozycji), reprezentatywność badanej grupy. W tekście nie tylko opisujemy wyzwania i trudności z jakimi borykają się badacze w obszarze uchodźstwa ale także podjemy szereg przykładów i relacji z terenu badań. Ponadto próbujemy znaleźć sposób wyjścia z pewnego impasu etycznego, w którym znajdują się badacze za pomocą koncepcji autonomii relacyjnej opartej na negocjacyjnym modelu procesu badawczego i budowaniu/uznaniu w procesie badawczym autonomii osób badanych, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji dzieci i młodzieży.

Publikacja artykułu jest jedynym polskojęzycznym omówieniem problemów etycznych wynikających z prowadzenia badań z uchodźcami i przymusowymi migrantami. Co zasługuje na szczególne uznanie, współautorką pracy jest czecheńska uchodźczyni, Khedi Alieva, dowodząca, iż postulaty prezentowane w treści artykułu mogą znaleźć przełożenie na realne działania i wpływać pozytywnie na autonomię podmiotu. Zainteresowanie sytuacją uchodźców w Polsce zaowocowało również innymi publikacjami zawartymi w dorobku uzupełniającym ale również znalazło przełożenie na moją działalność praktyczną w obszarze praw człowieka.

W maju 2019 roku zostałem ekspertem ds. profesjonalizacji w zawodzie pracownika socjalnego oraz w zakresie działalności związków zawodowych Polskiej Federacji Związkowej Pracowników Socjalnych i Pomocy Społecznej, z którą współpracowałem już od czterech lat w zakresie prowadzenia badań nad pracownikami socjalnymi oraz w ramach organizacji ogólnopolskiego Forum Pracowników Socjalnych. Federacja reprezentuje Polskę w Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych i jako delegat uczestniczę regularnie w obradach w regionie europejskim (Wiedeń, 2019, lipiec oraz listopad 2020 w formie zdalnej)

oraz Kongresie Międzynarodowym skupiającym organizacje z całego świata wchodzące w skład IFSW (lipiec 2020).

Jako członek IFSW zostałem nominowany i wybrany na stanowisko Komisarza Praw Człowieka w regionie Europa, nawiązałem kontakt z prof. Jane McPherson (University of Georgia), autorką skal mierzących postawy pracowników socjalnych wobec praw człowieka i ekspozycji na prawa człowieka: Human Rights Engagement in Social Work oraz Human Rights Exposure in Social Work. Pierwotne badanie przeprowadzone w ramach struktur IFSW miało charakter międzynarodowy a jego wyniki potwierdziły, wysoki poziom zaangażowania i podatności na prawa człowieka członków lokalnych organizacji pracowników socjalnych, co było dość przewidywalnym wynikiem. Postanowiłem rozszerzyć możliwości wykorzystania skal poprzez ich adaptację, której efekty można przeczytać w artykule *Prawa człowieka w pracy socjalnej. Walidacja instrumentów pomiaru poziomu zaangażowania i ekspozycji pracowników socjalnych na prawa człowieka. Polska adaptacja skal Human Rights Engagement in Social Work oraz Human Rights Exposure in Social Work*. Badanie zostało przeprowadzone wśród pracowników zatrudnionych w Ośrodkach Pomocy społecznej oraz Centrach Pomocy Rodzinie, dzięki wsparciu PFZPSiPS oraz Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego.

W artykule prezentuję wyniki badań nad zastosowaniem wystandaryzowanych narzędzi mierzących poziom zaangażowania na rzecz praw człowieka oraz poziom kontaktu (ekspozycji) z prawami człowieka pracowników socjalnych i studentek/studentów pracy socjalnej. Badanie polegało na przeprowadzeniu procedury adaptacji skal - Human Rights Engagement in Social Work (Zaangażowania na Rzecz Praw Człowieka w Pracy Socjalnej) oraz Human Rights Exposure in Social Work (Ekspozycji na Prawa Człowieka w Pracy Socjalnej) – do polskich warunków kulturowych oraz językowych. Artykuł prezentuje perspektywę pracy socjalnej opartej na prawach człowieka, ich znaczenie i związki z pracą socjalną oraz pedagogiką społeczną. Perspektywa ta opiera się na uznaniu dla uniwersalnych zasad, do których należą: równość wszystkich ludzi, przyrodzona godność, prawo do samostanowienia, życia w pokoju i bezpieczeństwa. Zakłada się, że osoby wykluczone są nie tylko biernymi odbiorcami usług społecznych i świadczeń, ale przede wszystkim aktywnymi posiadaczami praw. W części poświęconej badaniu opisuję procedurę badawczą a także wyniki badań z wykorzystaniem testów trafności teoretycznej oraz rzetelności adaptowanych skal. Podejmuję również próbę interpretacji wyników oraz możliwe zastosowania skal mierzących postawy pracowników socjalnych i studentek/studentów pracy socjalnej. Artykuł zawiera również polskie wersje skal w postaci dwóch kwestionariuszy, które można wykorzystywać w badaniach. Eksploracyjna analiza czynnikowa Skali Zaangażowania na rzecz Praw Człowieka w Pracy Socjalnej wykazała, że niektóre pozycje skali mają tendencję do separowania się od wymiaru „zaangażowania” i tworzą skalę wielowymiarową. Z kolei dla Skali Ekspozycji na Prawa Człowieka w Pracy Socjalnej analiza czynnikowa ujawniła trzy wymiary skali związane z ekspozycją na kwestie praw człowieka w obszarze doświadczenia i interakcji, w ramach formalnej edukacji oraz wiedzy na temat organizacji zajmujących się prawami człowieka. Doszedłem do wniosku, że kwestia wymiarowości skal powinna być eksplorowana w kolejnych badaniach. Natomiast możliwe zastosowania odnosić się mogą do mierzenia zmienności postaw w obu obszarach wraz z rozwijaniem kompetencji lub poszerzania doświadczeń zawodowych, poprzez zastosowanie pomiaru pretest i posttest danych zmiennych. Wyniki stosowania obu skal mogą być świadectwem zmiany w odniesieniu do znaczenia praw człowieka w edukacji studentek/studentów pracy socjalnej jak i w praktyce pracowników socjalnych oraz dowodem skuteczności określonych strategii czy metod

dydaktycznych w obszarze edukacji. Zagadnienie praw człowieka jest ostatnim z poruszanych aspektów krytycznej perspektywy w pracy socjalnej, w odniesieniu do teorii, praktyk badawczych oraz przedmiotu badań. Zamykając cykl główny pragnę podkreślić, że wszystkie poruszane aspekty są rozwijane w publikacjach spoza cyklu głównego i zostały omówione w siódmym punkcie referatu oraz uzupełnione zagadnieniami rozszerzającymi tę perspektywę. W chwili obecnej prowadzę badania w perspektywie krytycznej w obszarze protestów studenckich (artykuł złożony, w procesie recenzowania), pracy zdalnej pracowników socjalnych w warunkach pandemii koronawirusa (artykuł złożony, w procesie recenzowania) oraz protestów i strajków samych pracowników socjalnych i pracowników pomocy społecznej. W ostatnim przypadku jestem w trakcie prowadzenia badań, których wyniki zostaną opublikowane prawdopodobnie w 2021.

Podsumowanie

Ostatnie kilkanaście lat mojej pracy naukowej mogę określić jako zaangażowaną pracę i współpracę na rzecz tworzenia w Polsce krytycznej pracy socjalnej rozumianej zarówno jako działalność akademicka, jak i społeczna (praktyczna). Moja propozycja patrzenia na krytyczną pracę socjalną zawiera zastosowanie aktualnych perspektyw i paradygmatów metodologicznych oraz działanie w polu praktyki, poprzez np. rozwijanie myślenia krytycznego czy projektowanie i realizację badań partycypacyjnych. Opiera się ona na czterech aspektach. Pierwszy, związany z pojęciem *rządomyślności*, które prowadzi mnie ku konstatacji, iż należy rozszerzyć foucaultowskie pytanie o to *jak* władza jest realizowana, umożliwia mi - poprzez uwzględnienie relacji między działaniem politycznym i praktykami w obszarze pracy socjalnej - opisanie sposobu, w jaki rola pracowników socjalnych została zdefiniowana w ramach dominującego dyskursu neoliberalnego urzędowania. Drugi aspekt, związany z kwestią praw człowieka, określa mój sposób patrzenia na krytyczną pracę socjalną poprzez zwrócenie uwagi na potrzebę uwzględnienia tej kwestii w kształceniu pracowników socjalnych, jak również samej praktyce zawodowej; włączenia jej do procesu badawczego (np. przez uwzględnienie nierównych pozycji i władzy w relacji badacz-badany), a także przyjęcie perspektywy partycypacyjnej. Trzeci aspekt wiąże się z wprowadzeniem do edukacji pracowników socjalnych myślenia krytycznego, głównie poprzez włączenie teorii przecięć w obszar ich kształcenia (poza tym wiele innych działań, np. liczne praktyki dydaktyczne, pozwalające krytyczną perspektywę utrzymywać w toku całego procesu kształcenia, o co zabiegam m.in. jako członek Rady Programowej dla kierunku praca socjalna). Myślenie krytyczne, do którego się odwołuję wywodzi się ze źródeł określanych jako teoria krytyczna i twórczość Paulo Freire. Dzięki zaangażowaniu Teorii Kodów Legitymizacji udało mi się empirycznie zidentyfikować myślenie krytyczne oraz atrybuty powiązane z procesem wykorzystywania kompetencji krytycznych. Uzyskane wyniki będą w przyszłości wpływać na proces kształcenia, np. przez rekonstruowanie profilu semantycznego i tworzenie narzędzi dydaktycznych wzmacniające je, między innymi za pośrednictwem wprowadzenia do programu pojęcia ciężenia semantycznego. Czwarty aspekt, teoretyczny wiąże się z moją propozycją a/powrotu do źródeł teoretycznych krytycznej pracy socjalnej, m.in. twórczości Freire i odejścia od nadmiernej koncentracji na zagadnieniu władzy, które prowadzić może do zagubienia istoty krytycznej pracy socjalnej; b/ dążenia do zmiany społecznej na poziomie nie tylko świadomości (świadomość krytyczna), myślenia (myślenie krytyczne) czy struktur społecznych (polityczność pracy socjalnej i rola pracownika socjalnego jako rzecznika zmiany). Nawiązanie do postaci i dorobku naukowego

Paula Freire wypełnia również lukę w wiedzy na temat inspiracji teoretycznych krytycznej pracy socjalnej.

Moje zamierzenia badawcze i teoretyczne nie zostały wyczerpane w całości. Obecnie pracuję nad kilkoma tematami, które z powodu pandemii koronawirusa nie zostały zrealizowane. Są to badania nad protestującymi pracownikami socjalnymi w Polsce. Zajmuję się w tym badaniu identyfikacją motywacji do podejmowania działań służących zmianie m.in. warunków pracy. Zakładając, iż profesja pracowników socjalnych, jako odpowiedzialna za zmianę społeczną, natknąłem się na paradoks polegający na tym, iż samoorganizacja w ramach tej grupy zawodowej jest bardzo niska, podobnie jak zaangażowanie na rzecz zmiany swojej własnej sytuacji. Równoległe z pracą nad Autoreferatem pracowałem nad artykułem poświęconym pracy zdalnej pracowników socjalnych w czasie pandemii. Wraz z prof. Marią Mendel pracuję nad tekstem w języku angielskim poświęconym społeczno-polityczno-ekonomicznemu profilowi Polski w kontekście pracy socjalnej, w ramach współpracy z „Socialnet International”. Książka przedstawiająca profile krajów europejskich będzie wydana w wydawnictwie Springer pod redakcją prof. Volkera Brinkmanna.

Pozostałe dwa zamierzenia badawcze wiążą się ze współpracą w ramach sieci European Social Work Research Association (ESWRA) w ramach zespołów badawczych, których projekty badawcze mają następujące tytuły robocze:

- *Challenges of social workers during the COVID-19 pandemic: Front line perspectives from Germany, Poland and Romania* wraz z dr Daniela Gaba (Uniwersytet w Bukareszcie) oraz Melina Madew (Evangelische Hochschule Ludwigsburg);
- *Social workers, protests and social change* wraz z dr Charles Cheers (Rutgers School of Social Work, USA), dr Håvar Aaslund (Oslo University).

(5) Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Od roku 2015 do dzisiaj współpracuję z **prof. Colleen Lundy (profesor emerytowany Carleton University/Ottawa)** początkowo w obszarze strukturalnej pracy socjalnej, czego efektem było złożenie wniosków z projektami badawczymi w ramach programu Marie Skłodowska-Curie Actions (MSCA) w formie Individual Fellowships: H2020-MSCA-IF-2015, H2020-MSCA-IF-2016, H2020-MSCA-IF-2017. Wszystkie projekty napisane zostały przeze mnie we współpracy z prof. Lundy, która była w roli superwizora. Ostatni z nich *Inclusive Social Work in Europe (ISWE): Context, Research, Education, Practice and Refugee Settlement* (SEP-210185518), pisany w czasie kryzysu uchodźczego w Europie, nakierowany był na poprawę funkcjonowania systemu wsparcia dla uchodźców i przymusowych migrantów w obszarze pracy socjalnej. Efektem współpracy z prof. Lundy jest artykuł *Strukturalna praca socjalna. Teoria, ideologia i praktyka kanadyjskiej pracy socjalnej*. Dalsza współpraca polega na członkostwie w **Komisji Praw Człowieka Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych**, której jestem członkiem z ramienia Polskiej Federacji Związkowej Pracowników Socjalnych i Pomocy Społecznej (PFZPSiPS). W ramach pracy w Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych, jako polski delegat w roku 2019,

zostałem wybrany na stanowisko Komisarza Praw Człowieka w regionie Europa i od tamtego czasu jestem członkiem Globalnej Komisji Praw, której przewodzi prof. Lundy [<https://www.ifsw.org/ifsw-european-representative-to-ifsw-global-human-rights-commission/>]. Nasza współpraca polega przede wszystkim na monitorowaniu łamania praw człowieka pracowników socjalnych oraz „klientów”, odbiorców pomocy społecznej. Prowadzimy również rozmaite kampanie propagujące prawa człowieka w obszarze pracy socjalnej i instytucji pomocowych, czego efektem jest jeden z artykułów prezentowanych w ramach osiągnięcia pt. *Prawa człowieka w pracy socjalnej. Validacja instrumentów pomiaru poziomu zaangażowania i ekspozycji pracowników socjalnych na prawa człowieka. Polska adaptacja skali Human Rights Engagement in Social Work oraz Human Rights Exposure in Social Work*. Jako członek Komisji uczestniczyłem w aktualizowaniu podręcznika *Human Rights and Social Work. A manual for Schools of Social Work and the Social Work Professions* wydawanego przez ONZ [tekst nowego wydania jest w trakcie redagowania]. W styczniu 2021 przygotowujemy wraz z PFZPSiPS, Uniwersytetem Gdańskim, Europejskim Centrum Solidarności oraz Komisją Praw Człowieka Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych, czwarte już, Ogólnopolskie Forum Pracowników Socjalnych Człowiek – *Godność – Prawa Człowieka* poświęcone prawom człowieka w pracy socjalnej.

Jako członek **Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych** (International Federation of Social Workers) działam na arenie międzynarodowej poprzez udział w spotkaniach delegatów organizacji reprezentujących region europejski, Światowej Globalnej Konferencji Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych, w ramach której brałem udział m.in. w konsultacjach na temat strategii i priorytetów dla profesji pracowników socjalnych na lata 2020-2030. IFSW jest instytucją naukową o czym świadczą liczne badania realizowane w ramach zespołów przynależnych do IFSW, posiadanie oficjalnego czasopisma *International Social Work* a także publikowanie książek naukowych. Jako członek komisji jestem również zaangażowany w realizację projektu tworzonego przez członków IFSW, *Social Europe is possible! The young generation of social workers are the spearhead of change* [<https://www.ifsw.org/a-social-europe-is-possible-the-young-generation-of-social-workers-are-the-spearhead-of-change/>]. Jestem także autorem i współautorem raportów badawczych poświęconych percepcji praw człowieka przez środowisko pracowników socjalnych w perspektywie międzynarodowej oraz porównawczego badania poświęconego zarobkom pracowników socjalnych *Wynagrodzenia pracowników socjalnych w Europie* [<https://www.ifsw.org/survey-regarding-the-salaries-of-social-workers-in-europe/>].

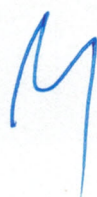
Od roku 2018 jestem członkiem sieci badawczej **European Social Work Research Association** (ESWRA) i wziąłem udział w dwóch konferencjach (European Conference for Social Work Research). Od 2020 roku pełnię rolę członka zarządu ESWRA i jestem szefem Komisji Nominacji i Wyborów [<https://www.eswra.org/structure.php>]. W ramach sieci dołączyłem do dwóch zespołów badawczych, których plany niestety zostały nieco pokrzyżowane przez pandemię koronawirusa i brak możliwości kontaktu w ramach wyjazdów konferencyjnych czy też programu Erasmus+. W pierwszym zespole realizuję projekt badawczy *Challenges of social workers during the COVID-19 pandemic: Front line perspectives from Germany, Poland and Romania* wraz z dr Danielą Gaba (Uniwersytet w Bukareszcie) oraz Melindą Madew (Evangelische Hochschule Ludwigsburg). W ramach drugiego zespołu, złożonego z Charles'a Cheers (Rutgers School of Social Work, USA), Håvar'a Aaslund (Oslo University) realizujemy wspólnie projekt *Social workers, protests and social change*, którego celem jest międzynarodowe badanie identyfikujące postawy pracowników socjalnym w odniesieniu do zmiany społecznej i protestów, jak również

zidentyfikowanie warunków możliwości zmiany postaw w tym zakresie. Obydwa projekty badawcze są aktualnie realizowane.

Od 2017 roku jestem członkiem Centrum LCT (**Associate Member, Legitimation Code Theory Centre for Knowledge-Building, Faculty of Arts and Social Sciences, The University of Sydney**, potwierdzenie znajduje się w dokumentacji załączonej), które skupia teoretyków i badaczy zajmujących się Teorią Kodów Legitymizacji (LCT) pod przewodnictwem prof. Matona. Współpraca z prof. Maton'em dotyczyła możliwych obszarów zastosowania LCT w sferze badań nad pracą socjalną jak również moich prób aplikowania o grant indywidualny w ramach programu Marie Skłodowska-Curie Actions (MSCA), w ramach którego prof. Maton konsultował projekt badawczy i miał pełnić rolę superwizora pomocniczego w procesie badawczym. Niestety projekt nie dostał się do puli projektów finansowanych. Jednak współpraca zaowocowała dwoma artykułami badawczymi, w których wykorzystuję LCT: *Critical thinking in social work education. A case study of knowledge practices in students' reflective writing using semantic gravity profiling* oraz *Teoria przecięć - myślenie krytyczne - teoria kodów legitymizacji. O zastosowaniach teorii w kontekście analizy aktywności edukacyjnej studentów pracy socjalnej*.

W roku 2018, w ramach działalności Zakładu Pedagogiki Społecznej UG, w którym pracuję, nawiązałem ścisłą współpracę z Evangelische Hochschule Nürnberg. Polega ona nie tylko na współorganizacji przyjęcia na terenie Uniwersytetu Gdańskiego pracowników oraz studentów tej uczelni, ale i prezentacji wyników moich badań oraz wymianie w zakresie innych moich dokonań naukowych. Współpraca przerodziła się w trwałą kooperację, niestety spowolnioną przez pandemię koronawirusa. Obecnie przyjęta ona formułę online, na przykład w postaci międzynarodowej szkoły letniej - **International Online Summer School 2020 at the Evangelische Hochschule Nürnberg** (25-28 maj 2020). Było to wydarzenie skupiające międzynarodowe ośrodki zajmujące się pracą socjalną i społeczną przedsiębiorczością: Savitribai Phule Pune University, Pune, Indie; Univille University, Joinville, Brazil; Malmö University, Malmö, Sweden; Universidad de Alicante, Alicante, Spain; Lenoir Rhyne University, Asheville, USA; North Park University, Chicago, USA; Kursk State University, Kursk, Rosja. Inicjatywa ta przerodziła się w Social Service Research Network, która będzie organizować coroczną międzynarodową szkołę letnią jak też prowadzić badania w zakresie usług społecznych.

W maju 2019 roku zostałem ekspertem ds. profesjonalizacji w zawodzie pracownika socjalnego oraz w zakresie działalności związków zawodowych [<http://federacja-socjalnych.pl/index.php/struktura-federacji/nasi-eksperci/713-dr-marcin-boryczko>] **Polskiej Federacji Związkowej Pracowników Socjalnych i Pomocy Społecznej (PFZPSiPS)**, z którą współpracowałem już od czterech lat w zakresie prowadzenia badań nad pracownikami socjalnymi oraz w ramach organizacji ogólnopolskiego Forum Pracowników Socjalnych. Federacja reprezentuje Polskę w Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych (International Federation of Social Workers) i jako jej delegat uczestniczę regularnie w obradach w regionie europejskim (Wiedeń, 2019, lipiec oraz listopad 2020 w formie zdalnej) a także brałem udział w Kongresie Międzynarodowym skupiającym wszystkie organizacje (lipiec 2020). PFZPSiPS reprezentuje polskich pracowników socjalnych Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych. W ramach działalności na terenie Polski PFZPSiPS w porozumieniu z Uniwersytetem Gdańskim i Europejskim Centrum Solidarności organizuje, wraz ze mną jako członkiem komitetu organizacyjnego, Forum Pracowników Socjalnych

skupiające badaczy i praktyków pracy socjalnej. W ramach współpracy w PFZPSIPS byłem członkiem zespołu badawczego, który stworzył raport *Wynagrodzenia pracowników socjalnych w Europie*. Obecnie wraz z Anną Dunajską, ekspertką ds. przeciwdziałania dyskryminacji, prowadzę badania w zakresie pracy zdalnej pracowników socjalnych w czasie pandemii. Badanie objęło 432 pracowników socjalnych i dotyczyły warunków pracy oraz opinii na temat pracy zdalnej.

Od 2014 roku jestem członkiem **Gdańskiego Towarzystwa Naukowego**, w ramach którego, między innymi, byłem członkiem zespołu realizującego projekt pod kierownictwem prof. Marii Mendel: „WSPÓLNY POKÓJ GDAŃSK. Ku miejskim *modi co-vivendi*”. Projekt stanowił ofertę GTN w zakresie realizacji zadań publicznych Miasta Gdańska. W ramach projektu, realizowanego przez interdyscyplinarny zespół skupiający wielu badaczy i artystów z różnych ośrodków (m.in. Uniwersytet Gdański, Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku, Szkoła Wyższa „Ateneum” i Muzeum Historyczne Miasta Gdańska), przez dwa lata realizowane były działania animacyjne oraz badania operujące metodologią znaną jako „krytyczna historia miasta” (genealogie miejskich form *co-vivendi* - w badaniach indywidualnych; kontekstualizacje - w toku seminaryjnych, comiesięcznych spotkań i dyskusji zespołu badawczego). Zorganizowana została konferencja, która w sposób interaktywny, angażując mieszkańców Gdańska i turystów, odwiedzających miasto w dniu Światowego Zjazdu Gdańszczan pozwoliła na upowszechnienie wyników pracy zespołu i włączenie wielu osób w refleksję nad gdańskimi *modi co-vivendi*. Projekt zaowocował także stworzeniem programu i realizacją 30-godzinnego kursu dokształcającego „Badacz i Animator Miejskich Przestrzeni” (BAMP), którego byłem kierownikiem i opiekunem oraz realizatorem niektórych zajęć dydaktycznych. Kurs miał na celu przygotowanie uczestników (głównie studentów gdańskich uczelni) do eksplorowania i badania miejskich przestrzeni. Wykształceni m.in. pod moim kierunkiem animatorzy zrealizowali - towarzyszące wspomnianej konferencji - zadanie animacyjne pt. „Szlak gdańskich bram” (animatorzy stali się przewodnikami, opowiadającymi przechodniom o historii i zmieniających się znaczeniach bram gdańskich, wśród nich także tych wirtualnych, tworzących się wskutek zamykającej, a nie otwierającej na *co-vivendi* mentalności gdańszczan) [<http://kursbamp.blogspot.com/2014/07/zdjecia-uczestnikow-w-akcji.html>].

W ramach współpracy z Wydziałem I Nauk Społecznych i Humanistycznych GTN, w roku 2014 zostałem także zaproszony do wygłoszenia wykładu otwartego *Odgrywanie jako opowiadanie. Wyniki badań grup rekonstrukcji historycznej w Gdańsku*. Wykład towarzyszył zebraniu walnemu członków Towarzystwa i zaproszenie do wygłoszenia tego wykładu było zaszczytnym wyróżnieniem.

W roku w 2015 zostałem zaproszony do zespołu badawczego, którego inicjatorką była Anna Dunajska, ekspertka ds. przeciwdziałania dyskryminacji Polskiej Federacji Związkowej Pracowników Socjalnych i Pomocy Społecznej. We współpracy z **Politechniką Śląską**, reprezentowaną przez specjalistów do spraw bezpieczeństwa, dr inż. Anetę Grodzicką i dr inż. Marcina Krause, specjalistami w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny w pracy, stworzyliśmy badanie na temat bezpieczeństwa pracy pracowników socjalnych, w którym skoncentrowaliśmy się na kwestii zadowolenia z wykonywanego zawodu i satysfakcji z wykonywanej pracy, zwracając uwagę na warunki stwarzane przez instytucję i to zarówno w zakresie pracy socjalnej wykonywanej w biurze, jak i w terenie, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii bezpieczeństwa. Efektem tej dwuletniej współpracy była monografia: Dunajska A., Boryczko M., Grodzicka A., Krause M., *Bezpieczeństwo pracy*

pracownika socjalnego: niech ktoś nas wysłucha oraz zorganizowanie konferencji Bezpieczeństwo pracy pracownika socjalnego. Solidarni wobec problemów [https://www.youtube.com/channel/UCM45LTP_jJgVTeBPgLUIXfA].

Dzięki udziałowi w projekcie *Nieodkryty wymiar III sektora - badania niezinstytucjonalizowanych przejawów społecznikostwa*, oraz Akademii EKO-logicznego Rozwoju, miałem możliwość współpracowania z **Centrum Aktywności Lokalnej CAL w Warszawie**. W pierwszym przypadku dołączyłem do zespołu badawczego, którego celem było zidentyfikowanie oraz zrozumienie wspólnych cech niezinstytucjonalizowanych inicjatyw społecznościowych, wytypowanie sprzyjających oraz blokujących czynników z ich otoczenia, a także przyczynić się do opracowania strategii wsparcia dla niezarejestrowanych inicjatyw oddolnych. Badanie polegało na wykonaniu serii studiów przypadków inicjatyw obywatelskich charakteryzujących się brakiem zinstytucjonalizowania. W zespole badawczym pełniłem funkcję samodzielnego badacza. Efektem współpracy w tym zakresie były publikacje:

- Boryczko, M. (2015). *Grupa VIDOK - efemeryczna świetlica sąsiedzka i dzieci z ulicy Rzeźnickiej : o animacji społecznej z perspektywy działalności niesformalizowanej*. Animacja Życia Publicznego. Analizy i rekomendacje. Zeszyty Centrum Badań Społeczności i Polityk Lokalnych , 3(20), s. 23–26 (0 pkt MNiSW).
- Boryczko, M. (2015). *Odgrywanie jako wędrowanie w opowieści. Animacja społeczności lokalnej na przykładzie grup rekonstrukcji historycznej*. W: M. Mendel, M. Mendel (Red.), *Miasto jak wspólny pokój : gdańskie modi co-vivendi*. Gdańskie Towarzystwo Naukowe : Instytut Kultury Miejskiej, s. 99–120 (20 pkt MNiSW).

W drugim przypadku współpracy w ramach realizacji projektu Akademia EKO-logicznego Rozwoju, którego celem było ukazanie potocznej perspektywy osób zaangażowanych i współtworzących pracę środowiskową, pełniłem rolę członka zespołu wykonawców. Perspektywa przyjęta przez realizatorów projektu opierała się na włączeniu „wiedzy lokalnej” badanych i stworzeniu z niej właściwego komponentu inicjującego zmianę społeczną. Efektem współpracy był tekst: Boryczko, M. (2014). *Od analizy potoczności do organizowania działania kolektywnego : o teoretycznych założeniach krytycznej animacji społecznej*. W: A. Ostaszewska i D. Lalak (red.), *Aktywne biografie: przestrzenie działania społecznego* (ss. 45–58). Centrum Aktywności Lokalnej CAL, Stowarzyszenie Eko-Inicjatywa.

Moja kilkuletnia i owocna współpraca z **Europejskim Centrum Solidarności w Gdańsku** wiąże się z dwoma sferami działania: współpracy w ramach organizowania corocznego Forum Pracowników Socjalnych na terenie ECS-u [https://ecs.gda.pl/title,III_FORUM_PRACOWNIKOW_SOCJALNYCH_%7C_Laczenie__Wspoln_ota__Solidarnosc,pid,9,oid,61,cid,1593,type,timeline.html] a także działań związanych z promowaniem społecznej re-solidaryzacji, w kontekście szerokiego kryzysu solidarności i demokracji. Fora Pracowników Socjalnych popularyzują naukę w sferze budowania wsparcia profesjonalnego w zakresie działań praktycznych pracowników socjalnych w oparciu o badania, konceptualizacje i szeroko rozumiane zdobycze nauki. Druga sfera współpracy dotyczyła udanej próby konceptualizacji problematyki biedy w kontekście kryzysu solidarności. W wyniku dyskusji i eksploracji w gronie wybitnych badaczy tej problematyki (prof. Krzysztofa Fryszackiego, Uniwersytet Jagielloński; prof. Anny Kotlarskiej-Michalskiej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza i prof. Marii Mendel, Uniwersytet Gdański) powstała

monografia pt. *Solidarnie przeciw biedzie. Socjologiczno-pedagogiczny przyczynek do nowych rozwiązań starego problemu*, w której prezentujemy interdyscyplinarną i innowacyjną myśl socjologiczno-pedagogiczną w oparciu o perspektywę teorii przecięć. Współpraca zaowocowała również udziałem w publicznej debacie *Solidarnie przeciw biedzie* organizowanej przez Europejskie Centrum Solidarności (kwiecień 2017 roku) kiedy to z uwzględnieniem głównej tezy książki przedstawiliśmy wspólnie kierunki opartego na solidarności przeciwdziałania zjawiskom ubóstwa i wykluczenia osób żyjących w ubóstwie oraz omówiliśmy nasze rozwiązania problemu biedy oraz konfrontacje z doświadczeniem i praktyką działaczy społecznych [<https://www.ecs.gda.pl/dni-tischnerowskie>].

Ostatnim obszarem współpracy jest moja aktywność podczas studiów licencjackich na kierunku praca socjalna w **Akademii Pomorskiej w Słupsku**, gdzie brałem udział w dyskusjach na temat roli świadomości krytycznej w pracy socjalnej m.in. z prof. Mirosławem Patalonem oraz dr Ireną Figurską. Efektem tej współpracy jest publikacja: Boryczko, M. (2017). *Praca socjalna a świadomość krytyczna. Inspiracje Paula Freire*. W: I. Figurska, D. Bieńkowska, R. Kozłowski (red.), *Spotkać Drugiego: prawo, etyka, praktyka*, Słupsk: Wydawnictwo Akademii Pomorskiej w Słupsku, s. 153–171.

(6) Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne

Bardzo ważnym obszarem mojej działalności akademickiej jest aktywność **dydaktyczna**, którą realizuję w obszarze pedagogiki społecznej, w szczególności pracy socjalnej, od początku swojej pracy zawodowej w Instytucie Pedagogiki UG. Dbając o rozwój swoich kompetencji dydaktycznych wzięłem udział w kilku **projektach** związanych z akademickim kształceniem na odległość, Edukacja 2.0 oraz kształceniem kompetencji nauczyciela akademickiego.

Od początku swojej działalności dydaktycznej pełnię rolę **tutora** na kierunku praca socjalna służąc radą i pomocą studentom, a także wdrażając ich w życie akademickie i naukowe. Od roku 2012 pełnię niezwykle angażującą rolę **koordynatora ds. sylabusów** na kierunku praca socjalna, dbając m.in. o dostosowanie sylabusów do warunków i kryteriów najpierw Krajowej Ramy Kwalifikacji a w chwili obecnej Polskiej Ramy Kwalifikacji. Od roku 2018 jestem **członkiem rady programowej** kierunku praca socjalna, gdzie staram się o najlepsze standardy w programie nauczania przyszłych pracowników socjalnych.

W 2018 roku w ramach programu mobilności **Erasmus+** przeprowadziłem serię wykładów dla studentów i pracowników naukowych Politecnico de Leiria, Leiria (Portugalia): Social work and social work training in Poland, History of social work in Poland, Welfare state in Eastern Europe, Research in social work practice in Poland.

W 2020 roku zostałem członkiem zespołu sterującego (change team) programu certyfikującego ASHOKA, **Journey to Changemakers' Campus Certificate**. Jest to program przygotowania Uniwersytetu Gdańskiego do pierwszej amerykańskiej akredytacji. Certyfikat przyznawany jest przez ASHOKA uczelniom, które prowadzą kształcenie studentów jako przyszłych innowatorów i same są świadome swojego pozytywnego wpływu społecznego.

Dzięki programowi powstał na UG zespół sterujący (change team) skupiający dydaktyków, naukowców i liderów uczelni, w ramach którego wspólnie opracowujemy strategię wdrażania zmian w programach kształcenia służących edukacji przedsiębiorczości społecznej oraz większemu wpływowi UG na otoczenie. ASHOKA jest globalną organizacją, klasyfikowaną w światowej czołówce rankingów zaufania i wpływu na zmiany społeczne. W ramach zdobywania kompetencji w tym zakresie odbyłem wraz z zespołem szkolenie *Journey to Changemaker Certificate (J2CC)* w University of Northampton.

Jestem **promotorem pomocniczym** w jednej pracy doktorskiej mgr Aleksandry Glabińskiej, powstającej pod kierunkiem prof. Tomasza Szkudlarka.

Byłem dwukrotnie asystentem w ramach staży naukowych odbywanych pod kierunkiem prof. Marii Mendel: dr Monika Sirkovska z uniwersytetu w Brnie, Słowacja (luty-kwiecień 2013) oraz Jacqueline Pouchert z Uniwersytetu w Jenie, Niemcy (styczeń-czerwiec 2015).

W rok po uzyskaniu stopnia doktora powierzono mi prowadzenie seminariów dyplomowych. Wypromowałem łącznie 22 **magistrów** oraz 26 **licencjatów**.

Od roku 2017 współtworzę Komisję Zakładową **Związków Zawodowych** „Inicjatywa Pracownicza”, w której jestem członkiem prezydium i działam w obszarze przestrzegania praw pracowniczych a także organizacyjnym.

Od roku 2017 pełnię funkcję sekretarza redakcji „**Rocznika Gdańskiego**”, czasopisma Gdańskiego Towarzystwa Naukowego, wydawanego od roku 1927. Jeden z tomów został przygotowany pod moją redakcją naukową (tom LXXVII/LXXVIII za rok 2017/2018. http://rocznikgdanski.gtn.cba.pl/files/RG_2018.pdf).

Osiągnięcia popularyzujące naukę

26 listopada 2015 na zaproszenie Gdańskiego Oddziału **Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego** wygłosiłem wykład otwarty zatytułowany *Paradoksalne funkcje szkoły* [https://www.youtube.com/watch?v=YvAALDKVMol&ab_channel=gdanskptp]

18 lutego 2018 na zaproszenie **Gdańskiego Towarzystwa Naukowego** wygłosiłem wykład: *Odgrywanie jako wędrowanie w opowieści. Gdańskie grupy rekonstrukcji historycznej*. Jako członek Rady Redakcyjnej Rocznika Gdańskiego zajmuję się archiwizowaniem czasopisma i udostępnianiem w bazie czasopism naukowych BazHum. Jako członek I Wydziału Nauk Społecznych GTN zajmuję się organizowaniem od strony praktycznej zebrań naukowych, sesji, sympozjów, wykładów oraz odczytów naukowych i naukowo-popularnych na terenie Wydziału Nauk Społecznych UG.

W 2017 roku udzieliłem wywiadu tygodnikowi **Polityka** (23/2017), którego fragmenty ukazały się w artykule Zdzisławy Sochy pt. *Pracownicy socjalni potrzebują ochrony* [<https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1707230,1,pracownicy-socjalni-potrzebuja-ochrony.read>]. W wywiadzie przedstawiłem m.in. wyniki badań zespołu badającego bezpieczeństwo pracowników socjalnych.

W kwietniu 2017 roku byłem jednym z panelistów w publicznej debacie *Solidarnie przeciw biedzie* organizowanej przez Europejskie Centrum Solidarności w ramach **Dni**

Tischnerowskich, kiedy to, wraz z zespołem autorów publikacji *Solidarnie przeciw biedzie: socjologiczno-pedagogiczny przyczynek do nowych rozwiązań starego problemu*, sformułowaliśmy wspólnie koncepcję przeciwdziałania zjawiskom ubóstwa i wykluczenia biednych oraz omówiliśmy nasze rozwiązania problemu biedy oraz konfrontacje z doświadczeniem i praktyką działaczy społecznych.

16 listopada 2018 wziąłem udział w debacie *Polska bez biedy* podczas **Forum Młodych** w roku 2018, gdzie prezentowałem m.in. wyniki badań prowadzonych w Zakładzie Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Gdańskiego [https://www.youtube.com/watch?v=qFxc25TmOss&ab_channel=EuropejskieCentrumSolidarno%C5%9Bci%2FGda%C5%84sk].

26 listopada 2018 roku wystąpiłem na **Forum Pracowników Socjalnych**, gdzie wziąłem udział w debacie temat warunków pracy pracowników socjalnych w Polsce, gdzie sformułowalem rekomendacje wynikające z ustaleń badawczych zespołów, których miałem przyjemność być członkiem. W roku 2019 wygłosiłem wykład *Solidarność pracownicza. O wspólnotowych źródłach związków zawodowych*.

W 2019 roku udzieliłem wywiadu redakcji **Biuletynu Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku - Edukacji Pomorskiej** w ramach cyklu rozmowy o edukacji. Wywiad został opublikowany w całości w dwóch numerach Edukacji Pomorskiej, 96/2019 i 97/2019 i poświęcony był prezentacji wyników badań nad procesami indywidualizacji i wyrównywania szans w edukacji [https://issuu.com/edukacja-pomorska/docs/ep_96_on_line].

23 kwietnia 2019 roku wziąłem udział w VII posiedzeniu **Pomorskiej Rady Oświatowej**, gdzie zaprezentowałem raport z badań zespołu, którego byłem członkiem *O kondycji zawodowej pomorskiego nauczyciela - raport z badań*. [<https://portalnaplus.pl/2019/04/19/malbork-gdansk-pomorska-rada-oswiatowa-podjela-stanowisko-w-sprawie-strajku-nauczycieli/>]

5 grudnia 2019 wziąłem udział w **II KONGRESIE Pomorskiej Akademii Liderów Edukacji** i wygłosiłem wykład *Profesjonalizm nauczyciela w kontekście wyzwań stojących przed edukacją*. Podczas kongresu w ramach działalności popularyzującej naukę, w tym przypadku prezentacji wyników badań i sformułowania rekomendacji w odniesieniu do kształcenia tzw. kompetencji przyszłości, wystąpiłem w clipie Centrum Edukacji Nauczycieli [https://www.youtube.com/watch?v=EtitgU6k91I&ab_channel=CENGdansk].

(7) Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

Inne informacje o działalności naukowej i dorobku wspierającym Osiągnięcie wskazane jako główne w myśl art.219 ust.1 pkt.2 Ustawy

Informacje te można przedstawić w następujących kompleksach zagadnień:

- Sprawiedliwość społeczna i prawa człowieka – konteksty teoretyczne i empiryczne;
- „krytyczność” krytycznej pracy socjalnej;
- animacja społeczna i środowiskowa praca socjalna;

- nierówności, ich konsekwencje w perspektywach krytycznych w obszarze edukacji.

Kwestie **sprawiedliwości społecznej i praw człowieka** stanowią kluczową kwestię dla pracy socjalnej uprawianej w perspektywie krytycznej i/lub radykalnej. Na kwestię tę zwróciła uwagę Ewa Marynowicz-Hetka twierdząc, że praca socjalna ma na celu rodzaj interwencji prowadzącej do sytuacji, w której ludzie mają możliwość wpływania na kształt relacji społecznych w oparciu o pewną wizję społeczeństwa. Jej zdaniem: „celem edukacji społecznej było (...) stworzenie takiej więzi społecznej między wolą a działaniem jednostek, obywateli, aby każdy człowiek stał się jednostką społeczną” (Marynowicz-Hetka, 2012). Tak rozumiana edukacja społeczna stanowi rozwinięcie postulatów, który określa się jako sprawiedliwość społeczna i realizacja praw człowieka, bez których działanie społeczne nigdy nie będzie autentyczne. W mojej propozycji konceptualizacji krytycznej perspektywy w pracy socjalnej przyjąłem kluczową rolę i ich znaczenie dla teoretycznych perspektyw oraz praktyki pracowników socjalnych w obszarze pracy np. z uchodźcami i przymusowymi migrantami. Trzy prace składają się na dorobek uzupełniający ten aspekt cyklu. Są to prace z zakresu teoretycznych rozważań nad filozoficznymi kontekstami uzasadniającymi pracę socjalną [Boryczko, M. (2016). *Filozoficzne koncepcje sprawiedliwości społecznej jako kontekst uzasadnienia pracy socjalnej*. W: T. Sosnowski, W. Danilewicz, M. Sobiecki (red.), *Pedagog jako animator w przestrzeni życia społecznego*. Warszawa: Wydawnictwo Adam Marszałek; Boryczko, M. (2019). O gościnności. Od etyki do pamięci miejsca. W: M. Mendel, W. Theiss (red.), *Pamięć i miejsce: perspektywa społeczno-edukacyjna*] oraz praca empiryczna w zakresie działania i wspierania młodzieży z doświadczeniem uchodźstwa [Boryczko, M. (2017). *Młodzież i dzieci z doświadczeniem uchodźstwa i migracji. Generacja 1.5 wyzwaniem dla współczesnej pracy socjalnej*. W: B. Kromolicka, A. Jarzębińska (red.), *O (wyzwaniach) współczesnej pracy socjalnej : nowe problemy, zmiana, transgresja*). Szczecin: Volumina.pl Daniel Krzanowski].

Praca *Młodzież i dzieci z doświadczeniem uchodźstwa i migracji. Generacja 1.5 wyzwaniem dla współczesnej pracy socjalnej* opera się w głównej mierze na prezentacji wyników badań *The ways of belonging in narratives of 1.5 generation refugee youth*, realizowanych przez zespół badawczy, w którym współpracowałem z Khedi Alievą i Dorotą Jaworską. Tekst ma na celu zidentyfikowanie wyzwań, przed jakimi staje współczesna praca w kontekście aktualnego kryzysu migracyjnego w Europie i na świecie a także próbę znalezienia potencjalnych rozwiązań w oparciu o doświadczenia i praktykę pracowników socjalnych, z krajów o dłuższym doświadczeniu migracyjnym i próbę ich adaptacji. Zajęliśmy się dość specyficzną grupą młodzieży, której specyfika polega na tym, że posiadając (nie do końca ukształtowany) habitus kulturowy kraju pochodzenia są poddani oddziaływaniu odmiennemu kulturowo i społecznie środowisku kraju, do którego migrują ich rodzice. Młodzież pokolenia 1.5, będąc pomiędzy pokoleniem migrującym i tzw. drugim pokoleniem imigrantów, angażują się w socjalizację w kraju docelowym doświadczając szeregu sprzeczności i konfliktów na poziomie psychiki jak i w funkcjonowaniu w rodzinie i szerszym społeczeństwie. Sformułowałem szereg rekomendacji oraz odpowiedzi w ramach pracy socjalnej, które spotkały się z odzewem i pozytywną recepcją m.in. członków Komitetu Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk (Górny, Grzymała-Moszczyńska, Klaus, Łodziński, 2017).

Kwestie praw człowieka, obcości kulturowej i obecności „Innego” w przestrzeni życia analizuję w tekście *O gościnności. Od etyki do pamięci miejsca*, który znalazł się w monografii

M

zbiorowej pod redakcją Marii Mendel i Wiesława Theissa pod tytułem *Pamięć i miejsce*. W pracy staram się odpowiedzieć na trzy podstawowe pytania: do jakiego stopnia gościnność ma wymiar etyczny i z jakimi wiąże się dylematami? W jakim sensie gościnność jest relacją o charakterze przestrzennym? Oraz jaki jest związek między praktykami przestrzennymi gościnności i wytwarzaniem pamięci? Myśląc o etycznej perspektywie gościnności odwołuję się do projektu etyki gościnności sformułowanej przez Jacques'a Derridę, który traktuje spotkanie z Innym jako granicę wolności oraz ks. Józefa Tischnera, piszącego o możliwościach dramatycznych tego spotkania. Następnie odwołuję się do sytuacji jaką stwarza otwarcie się na inność – gościnność – czyli strukturę nieokreśloną, a raczej osadzoną pomiędzy zupełną nieokreślonością bezwarunkowego otwarcia na inność a określonością litery prawa i regulacji. Zwracam uwagę na fakt, iż przeszłość jest elementem obcym wobec oswojonej teraźniejszości, owa inność może być imieniem zmarłego, pamięcią, która jest również warunkiem gościnności. W tym kontekście odwołuję się do przykładów nielinearnych, niespójnych, pozostających w opozycji do dominujących nacjonalizujących narracji pamięci, projektów rekonstruowania pamięci zbiorowej, m.in. w koncepcji Krytycznej Historii Miasta oraz inicjatywy badawczej Marii Mendel: *Miasto jak wspólny pokój*, w której jako badacz uczestniczyłem (2015).

Z kolei tekst *Filozoficzne koncepcje sprawiedliwości społecznej jako kontekst uzasadnienia pracy socjalnej* jest moją pierwszą próbą, w której podejmuję kwestie koncepcji filozoficznych, potencjalnie służących uzasadnieniu ingerencji państwa w realizację *welfare state*, szczególnie w obszarze pracy socjalnej jako profesji a także praktyki społecznej rozumianej jako profesja realizująca pewnego rodzaju model sprawiedliwości społecznej. W związku z tak sformułowanym zamierzeniem dokonuję rekonstrukcji historycznych konceptualizacji sprawiedliwości społecznej, na przykładzie Arystotelesa oraz dokonuję oceny ich przydatności we współczesnym świecie. Odwołuję się również do współczesnych koncepcji sprawiedliwości społecznej w wydaniu G. Reamera i J. Rawlsa. Dla tego ostatniego zasady sprawiedliwości odnoszą się przede wszystkim do sytuacji, kiedy ludzie działają w warunkach konkurencji rynkowej, która może być regulowana do pewnego stopnia przez państwo. Biorąc pod uwagę fakt, iż gospodarka rynkowa może być ograniczeniem dla równych wolności i równości szans uzasadniam ingerencję państwa w obszarze pomocy społecznej. Tekst ma wymiar przede wszystkim edukacyjny, który zakłada, że znajomość tematyki sprawiedliwości w kontekście działania społecznego m.in. poprzez pośredniczenie w dokonywaniu transferów socjalnych pozwala nie tylko rozumieć swoją sytuację ale przede wszystkim pozwala nadać szeroki sens swoje działanie przyczyniając się głębszego rozumienia działalności w obszarze pracy socjalnej.

Wykaz publikacji w ramach kompleksu *Sprawiedliwość społeczna i prawa człowieka – konteksty teoretyczne i empiryczne*

Boryczko, M. (2016). *Filozoficzne koncepcje sprawiedliwości społecznej jako kontekst uzasadnienia pracy socjalnej*. W: T. Sosnowski, W. Danilewicz, & M. Sobeczki, T. Sosnowski, W. Danilewicz, & M. Sobeczki (red.), *Pedagog jako animator w przestrzeni życia społecznego*. Warszawa: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 67–77 (5 pkt MNiSW).

Boryczko, M. (2017). *Młodzież i dzieci z doświadczeniem uchodźstwa i migracji. Generacja 1.5 wyzwaniem dla współczesnej pracy socjalnej*. W: B. Kromolicka & A. Jarzębińska (red.), O

(wyzwaniach) *współczesnej pracy socjalnej : nowe problemy, zmiana, transgresja*). Szczecin: Volumina.pl Daniel Krzanowski, s. 141–157 (5 pkt MNiSW).

Boryczko, M. (2019). O gościnności. Od etyki do pamięci miejsca. W: M. Mendel, W. Theiss (red.), *Pamięć i miejsce: perspektywa społeczno-edukacyjna*, s. 265–280 (20 pkt MNiSW).

„Krytyczność” krytycznej pracy socjalnej

W okresie podoktorskim byłem zainteresowany kwestiami badawczymi, które w czasie prowadzenia długotrwałych badań terenowych w ramach projektu rozprawy doktorskiej otworzyły mi wiele pytań dotyczących badań, inspirowanych podejściem krytycznym. W artykule *Critical ethnography in educational research - assumptions and inspirations for social pedagogy*, otwierającym drugi aspekt cyklu „Krytyczność” krytycznej pracy socjalnej, rozwijam zagadnienia związane z próbą wyjścia z impasu ontologiczno-metodologicznego, który przejawia się m.in. w „kryzysie reprezentacji” oraz „nihilistycznym programie ludycznego postmodernizmu” (Kincheloe, P. McLaren, 2002) a także uwikłania badań w relacje władzy. Poszukując wyjścia z tego dylematu odwołuję się do propozycji krytycznej etnografii edukacyjnej Phila Carspeckena oraz projektu filozofii Jürgena Habermasa. Staram się w ten sposób odpowiedzieć na wyzwanie obecne w krytycznej orientacji w naukach społecznych, a zwłaszcza w pedagogice społecznej, która koncentruje się na kształtowaniu relacji społecznych. Tekst jest próbą sformułowania zasad i ram teoretycznych dla narzędzi społecznej krytyki ze względu na dążenie do zmiany społecznej, mając na względzie to, że sama krytyczna epistemologia nie zmieni położenia biednych ale umożliwi prowadzenie prawomocnych badań. Badania takie w sposób bardziej przejrzysty będą łączyć zasady demokracji i prawdy w postaci orientacji aksjologicznej (równość, upodmiotowienie, sprawiedliwość etc.), która łączy się z imperatywami epistemologicznymi.

Kolejną próbą zastosowania krytycznej perspektywy jest tekst *Rodzina w perspektywie polityki społecznej* będący spojrzeniem na problematykę rodziny z perspektywy polityki społecznej. Zadaniem, jakie sobie postawiłem, była próba zmierzenia się z mitami i stereotypami, jakie często towarzyszą omawianiu tej kwestii, w oparciu o analizę oraz weryfikację w odniesieniu do badań empirycznych. Omawiam również, istotne z punktu widzenia zmian zachodzących w strukturze rodziny, zjawiska familizacji i defamilizacji w kontekście polskich rodzin oraz opisuję konsekwencje, do jakich prowadzi w kontekście funkcji reprodukcyjnej rodziny. Odnoszę się także do stereotypowego myślenia na temat transgeneracyjnego przekazywania syndromu wyuczonej bezradności w ramach systemów rodzinnych, którego istnienia nie potwierdzają badania empiryczne. Wręcz przeciwnie, dostępne dane statystyczne sugerują, iż jest to zjawisko skrajnie marginalne.

Praca *Krytyczność jako refleksja o własnej praktyce: o edukacyjnym współdziałaniu pracowników socjalnych* ma na celu przedstawienie aspektów edukacyjnych działań pracownika socjalnego, które wiążą praktykę z podejściem krytycznym i strukturalnym. Odwołując się do Paulo Freire, piszę o autentycznej zmianie społecznej, która dotyczy zawsze grupy, tak jak zakłada się to w pracy animacyjnej czy środowiskowej pracy socjalnej, choć jej początek ma wymiar indywidualny. Zwracam również uwagę na trudności związane z pełnieniem roli pracownika socjalnego, który jest rozdarty między chęcią rzeczywistego pomagania a coraz mniejszymi możliwościami, wynikającymi ze zmniejszających się nakładów finansowych i zwiększających się obowiązków. Edukacyjne aspekty strukturalnej i

krytycznej pracy socjalnej opisałem w sześciu wymiarach: obrony odbiorcy pomocy społecznej, zmniejszenia różnicy w relacjach władzy między pracownikiem a odbiorcą, krytycznego podnoszenia świadomości ujawniającego struktury opresji, *empowerment* w perspektywie osobistej mobilizującego grupy wykluczonych, aktywizmu społecznego na rzecz sprawiedliwości. Teoretyczne umocowanie tak rozumianej praktyki można odnaleźć w myśli Freire, dla którego podstawowym wymiarem działania pracownika socjalnego jest rozbudzanie świadomości krytycznej, co czyni, pracę socjalną, nakierowaną na zmianę sytuacji i warunków życia osób i grup pozostających w kryzysie, działalnością edukacyjną a poniekąd polityczną.

Z kolei w tekście stanowiącym moje poszukiwania w obszarze teoretycznych inspiracji filozofią Freire oraz współpracy z pracownikami naukowymi (m.in. prof. Mirosław Patalon) Pomorskiej Akademii w Słupsku, której zostałem absolwentem w zakresie licencjatu pracy socjalnej, zająłem się bliżej kwestią świadomości krytycznej w obszarze pracy socjalnej. Tekst *Praca socjalna a świadomość krytyczna. Inspiracje Paula Freire* stanowi podsumowanie owej współpracy w zakresie prezentacji działalności i rekonstrukcji myśli Freire, który jest dla krytycznej pracy socjalnej „zapomnianym mentorem”. Tekst ma również swój wymiar edukacyjny i informujący polegający na próbie przybliżenia polskiemu czytelnikowi tej postaci z naciskiem na możliwe zastosowania i implikacje w obszarze pracy socjalnej. W kontekście tym rola pracownika socjalnego oznacza bycie podmiotem procesów historycznych, prowadzących do zmiany rzeczywistości za pomocą działania kolektywnego, kierowanego świadomością i będącego efektem dyskusji z innymi. Zestawiam ze sobą główne wątki tej propozycji filozoficznej: świadomość krytyczną oraz *praxis*, rozumianą jako relację do świata i w tym kontekście idąc za Freire, dochodzę do wniosku, iż nie ma neutralności w przestrzeni pracy socjalnej, w ramach której jakiegokolwiek działanie oznaczać będzie zaangażowanie albo na rzecz zmiany, albo na rzecz zachowania stosunków społecznych, w takim kształcie, w jakim się je zastało. Pracownicy socjalni, zdaniem Freire odgrywają kluczową rolę w tym kontekście, nie tylko jako edukatorzy tych, którzy pozostają w najtrudniejszym położeniu, ale przede wszystkim jako partnerzy, współuczestniczący w zmienianiu sytuacji uciśnionych. Podstawą działania w tej perspektywie ma być kształtowanie świadomości krytycznej osób, z którymi się pracuje.

W „międzyczasie” moje zainteresowania dryfowały w stronę refleksyjności w kontekście rozwoju zawodowego i profesjonalizacji pracowników socjalnych. W tekście *Między modelem a praktyką: o zastosowaniach i znaczeniach podejścia etnograficznego w pracy socjalnej* rozwinąłem zagadnienie kompetencji badawczych w obszarze badań terenowych i powiązałem je z kwestią refleksyjności w obszarze działania praktycznego pracowników socjalnych. Zwracam uwagę na możliwe zastosowania i konceptualizacje, w obszarze edukacji i praktyki pracowników socjalnych, etnografii rozumianej jako praktyka badawcza w terenie. Zakładam, iż tym, co predestynuje etnografię do bycia transformującą praktyką jest holizm, refleksyjność, podważanie naturalności świata społecznego, kontekstualność i wreszcie teoriiotwórczość. Etnografia jest doskonałą praktyką, która może identyfikować tzw. luki w praktyce czy trudne wyzwania. Praca socjalna traktowana jako praktyka kulturowa umożliwia otwarcie teorii na nowe konceptualizacje wytwarzane w terenie przez badanych a także, poprzez uznanie oporu jako twórczej siły, możliwe staje się przekształcenie tradycyjnej, bądź wprowadzenie nowatorskiej, praktyki w obszarze działania pracowników socjalnych. Równorzędna relacja między badaczem i badanym uruchamia obustronną wymianę, w ramach której dochodzić może do takiej formy uczestnictwa badanego, w której staje się on pełnoprawnym twórcą teorii lub wiedzy

z zakresu pracy socjalnej. Narracje badanych mogą zostać zdekontekstualizowane w taki sposób, że staną się elementem publicznego dyskursu lub wpłyną na kształt polityki publicznej. Samorefleksyjność stosowana w podejściu etnograficznym oznacza nie tylko krytyczność wobec zastanej rzeczywistości lecz jest przede wszystkim narzędziem jej transformacji poprzez wzięcie w nawias normatywnej wiedzy proceduralnej obowiązującej w danym układzie społecznym, zderzenie jej z faktycznymi praktykami i w końcu poprzez uczestniczenie badanych w produkcji wiedzy. Propozycja ta stanowi próbę przełożenia postulatów krytycznej perspektywy na praktykę badawczą zorientowaną na etnograficzne badanie terenowe. Jest to również konsekwencja poszukiwań rozwiązania impasu i trudności w jakie uwikłana jest krytyczna orientacja (Granosik, 2020) poprzez poszukiwania w obszarze partycypacyjnych modeli działania-badania opartych na epistemologii samych badanych i ich własnych „etnometodach”. Praca ta stanowi próbę teoretycznego przełożenia tegoż postulatu na praktykę badawczą i praktyczną w obszarze pracy socjalnej, wpisując się w ten sposób w moje próby konceptualizacji krytycznej pracy socjalnej opartej na modelu partycypacyjnym działania społecznego.

W roku 2016 wzięłem udział w inicjatywie zorganizowanej przez działaczki tzw. trójmiejskiego porozumienia związków zawodowych, która polegała na przeprowadzeniu badań w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy pracowników socjalnych oraz zorganizowaniu we współpracy z Uniwersytet Gdańskim, reprezentowanym przez moją osobę, konferencji naukowej *Bezpieczeństwo pracy pracowników socjalnych*. Była to jak dotąd jedyna inicjatywa, która miała na celu upowszechnienie, jedynych w Polsce wyników badań empirycznych poświęconych tej kwestii. Monografia *Bezpieczeństwo pracy pracownika socjalnego: niech ktoś nas wysłucha* jest pokłosiem jedynych w Polsce badań sytuacją zawodową i bezpieczeństwem pracy pracowników socjalnych i stanowi empiryczne i interwencyjne zastosowanie perspektywy krytycznej w badaniach nad pracownikami socjalnymi. Jest również konsekwencją przełożenia jej na zainteresowania badawcze, które mają na celu do zmiany trudnego położenia grupy zawodowej pracowników socjalnych. O trudnych sytuacjach w pracy zawodowej tej branży pisano wiele, choć do momentu publikacji książki niewiele wiedziano jak tragiczna jest to sytuacja. Asumptem do przeprowadzenia badań był kolejna ofiara śmiertelna wśród pracowników socjalnych zaatakowanych przez klientów. W konsekwencji oprócz wydarzeń czysto naukowych, takich jak wystąpienia na konferencjach czy też oświadczeniach Związków Zawodowych Pracowników Socjalnych, zwróciliśmy uwagę opinii publicznej na problem warunków pracy pracowników socjalnych. Jednym z efektów był mój udział w wywiadzie ze Zdzisławą Sochą, dziennikarką tygodnika *Polityka* oraz artykuł zawierający moje wypowiedzi w tymże tygodniku. Książka stanowi dla mnie próbę przełożenia postulatów formułowanych w ramach perspektywy krytycznej w pracy socjalnej na praktykę badawczą oraz publikacyjną. Książka pisana była pisana z perspektywy pracowników socjalnych i była od samego początku ich „głosem” w debacie na temat warunków pracy pracowników socjalnych. W książce wskazuję na ambiwalentną rolę pracownika socjalnego, zwłaszcza w kontekście zjawiska przemocy w społeczeństwie i zagrożenia bezpieczeństwa. Zwróciłem uwagę na zagadnienia dotyczące przemocy kierowanej wobec pracowników socjalnych na podstawie dostępnej literatury i publikowanych wyników badań. Główną część książki stanowi prezentacja i analiza wyników badań na temat bezpieczeństwa pracy pracownika socjalnego. Projektując kwestionariusz ankiety skoncentrowaliśmy się przede wszystkim na kwestii zadowolenia z wykonywanego zawodu i satysfakcji z wykonywanej pracy, zwracając także uwagę na warunki stwarzane przez instytucję i to zarówno w zakresie pracy socjalnej wykonywanej w biurze, jak i w terenie, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii bezpieczeństwa. Interesującym nas

zagadnieniem było uzyskanie opinii o sytuacjach niebezpiecznych doświadczanych przez pracowników socjalnych, o zachowaniach utrudniających wykonywanie pracy, oraz trudnościach i zagrożeniach mających wpływ na zdrowie pracowników. Publikacja jest efektem współpracy w zespole badawczym złożonym z przedstawicieli kilku instytucji: Anna Dunajska (Federacja Związkowa Pracowników Socjalnych i Pomocy Społecznej), dr inż. Aneta (Wydział Górnictwa, Inżynierii Bezpieczeństwa i Automatyki Przemysłowej, Katedra Eksploatacji Złóż, Politechnika Śląska), Marcin Krause (Wydział Górnictwa, Inżynierii Bezpieczeństwa i Automatyki Przemysłowej, Katedra Eksploatacji Złóż, Politechnika Śląska). Stała się ona również asumptem do samoorganizacji pracowników socjalnych zaangażowanych w działalność związków zawodowych, którzy spotykają się co roku w organizowanym m.in. przeze mnie Forum Pracowników Socjalnych organizowanego we współpracy z Polską Federacją Związkową Pracowników Socjalnych i Pomocy Społecznej oraz Europejskim Centrum Solidarności.

W tym samym roku, 2016, dołączyłem do znamienitego zespołu badaczy i teoretyków zajmujących się zagadnieniem ubóstwa, złożonego z prof. Krzysztofa Frysztackiego, prof. Anny Kotlarskiej-Michalskiej i prof. Marii Mendel. Współpracowaliśmy ze sobą chcąc wypracować nowe koncepcje teoretyczne, zakorzenione w idei społecznej re-solidaryzacji, w kontekście szerokiego kryzysu solidarności i demokracji. W wyniku dyskusji i eksploracji powstała monografia wieloautorska pt. *Przeciw biedzie. Socjologiczno-pedagogiczny przyczynek do nowych rozwiązań starego problemu*, w której prezentujemy interdyscyplinarną i innowacyjną myśl socjologiczno-pedagogiczną w oparciu o perspektywę teorii przecięć. Współpraca zaowocowała również udziałem w publicznej debacie *Solidarnie przeciw biedzie* organizowanej przez Europejskie Centrum Solidarności w ramach Dni Tischnerowskich (kwiecień 2017 roku) kiedy to sformułowaliśmy wspólnie koncepcję przeciwdziałania zjawiskom ubóstwa i wykluczenia biednych oraz omówiliśmy nasze rozwiązania problemu biedy oraz konfrontacje z doświadczeniem i praktyką działaczy społecznych. Mój udział w budowaniu koncepcji dotyczył przede wszystkim zagadnienia konstruowania „biednego” w kontekście społecznej produktywności logiki daru oraz społecznego wytwarzania cierpienia, w kontekście edukacyjnych alokacji a także sposobach wykorzystywania cierpienia w sferze instytucjonalnej (Rozdział 4 oraz Podrozdziały 5.2.1 i 5.2.2).

Wykaz publikacji w ramach kompleksu: „Krytyczność” krytycznej pracy socjalnej

Boryczko, M. (2013). *Krytyczność jako refleksja o własnej praktyce: o edukacyjnym współdziałaniu pracowników socjalnych*. W: M. Mendel, B. Skrzypczak (red.), *Praca socjalna jako edukacja ku zmianie : od edukacji do polityki*. Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych, s. 63–77 (5 pkt MNiSW).

Boryczko, M. (2014). *Między modelem a praktyką : o zastosowaniach i znaczeniach podejścia etnograficznego w pracy socjalnej*. M. Szpunar (red.), *Badania w pracy socjalnej*. Gdańsk: ANWI, s. 172–190 (5 pkt MNiSW).

Boryczko, M. (2014). Critical ethnography in educational research - assumptions and inspirations for social pedagogy. *Papers of Social Pedagogy* , (1), s. 50–63 (0 pkt MNiSW).

Dunajska, A., Boryczko, M., Grodzicka, A., Krause, M. (2016). *Bezpieczeństwo pracy pracownika socjalnego: niech ktoś nas wysłucha*. Warszawa: Difin (25 pkt MNiSW).

Boryczko, M. (2017). *Praca socjalna a świadomość krytyczna. Inspiracje Paula Freire*. W: I. Figurska, D. Bieńkowska, R. Kozłowski (red.), *Spotkać Drugiego: prawo, etyka, praktyka*. Słupsk: Wydawnictwo Akademii Pomorskiej w Słupsku, s. 153–171 (20 pkt MNiSW).

Boryczko, M. (2016). Rodzina w perspektywie polityki społecznej. W: E. Czerka-Fortuna, K. Kmita-Zaniewska, A. Zbierchowska, (red.), *Zasoby rodziny : wychowanie, poradnictwo, praca socjalna*, Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra, s. 338–357 (5 pkt MNiSW).

Monografia współautorska:

Boryczko, M., Frysztacki, K., Kotlarska-Michalska, A., Mendel, M. (2016). *Solidarnie przeciw biedzie: socjologiczno-pedagogiczny przyczynek do nowych rozwiązań starego problemu*. Gdańsk: Europejskie Centrum Solidarności (25 pkt MNiSW).

Animacja społeczna i środowiskowa praca socjalna

Z racji tego, że moja działalność dydaktyczna i naukowa skupiona była również na **animacji społecznej i środowiskowej pracy socjalnej**, chciałbym również zwrócić uwagę na swój dorobek z tego zakresu. Dwie monografie *Aktywne biografie. Przestrzenie działania społecznego* [rozdział: *Od analizy potoczności do organizowania działania kolektywnego: o teoretycznych założeniach krytycznej animacji społecznej*] oraz *Praca socjalna w środowisku lokalnym* [Wprowadzenie, rozdziały: Praca socjalna w środowisku lokalnym – podstawowe informacje; Diagnozowanie problemów społecznych – co warto wiedzieć przed rozpoczęciem pracy w społeczności lokalnej; podrozdział trzeciego rozdziału: Jak wykorzystać dostępne media (ich rola)] są przykładem adaptacji założeń charakterystycznych dla podejścia krytycznego i są próbą przełożenia ich na projektowanie i planowanie działań animacyjnych i środowiskowych. Pierwsza publikacja jest efektem współpracy z Centrum Aktywności Lokalnej w Warszawie oraz Stowarzyszeniem Eko-rozwoj w ramach projektu Akademia EKOlogicznego Rozwoju. Jej celem jest ukazanie potocznej perspektywy osób zaangażowanych i współtworzących pracę środowiskową. Perspektywa przyjęta przez realizatorów projektu opierała się na włączeniu „wiedzy lokalnej” badanych i stworzeniu z niej właściwego komponentu inicjującego zmianę społeczną. W swojej części publikacji koncentruję się na uzasadnieniu i aktualności perspektywy krytycznej w pracy środowiskowej i animacyjnej, przedstawiam jej założenia oraz umieszczam ją w perspektywie biograficznej. Biorąc pod uwagę inspiracje filozoficzne krytycznej animacji społecznej określam jej zadanie jako praktyka kontr-hegemoniczna, która umożliwi spojrzenie na relacje władzy z perspektywy społeczeństwa obywatelskiego i hegemonii kulturowej.

Druga publikacja jest efektem współpracy zespołu ekspertów i członków Rady Naukowej Polskiej Federacji Związkowej Pracowników Socjalnych i Pomocy Społecznej (mgr Anna Dunajska, dr Stanisław Marek), w której pełnię rolę eksperta ds. profesjonalizacji w zawodzie pracownika socjalnego oraz w zakresie działalności związków zawodowych. W ramach współpracy naszego zespołu stworzyliśmy książkę, która ma pomóc przede wszystkim pracownikom socjalnym, którzy pracują tzw. trzecią metodą, czyli metodą środowiskową. Ma ona również funkcję poradnika kierowanego do osób pracujących ze społecznością lokalną. W moich częściach opisuję istotę pracy socjalnej w środowisku lokalnym, cele i wartości, jakie ona realizuje w kontekście pytania o to, czym jest ten rodzaj pracy ze społecznością. Świadomość celów, wartości i zasad jest elementem kluczowym

naszego myślenia. Próbuję również odpowiedzieć na pytanie: dlaczego praca ze społecznością jest ważna. Opisuję także rezultaty pracy środowiskowej na poziomie indywidualnym, społecznym, instytucjonalnym i globalnym. W dalszej części rozdziału określę znaczenie dla pracy ze społecznością jakie ma więź i spójność społeczna. Wnioski, do jakich dochodzę, dają się streścić w stwierdzeniu, iż problem więzi społecznej i kryzys solidarności są powodem tego, że konieczne jest podejmowanie działań zmierzających do budowania wspólnoty i rozwijania społeczności. W rozdziale drugim *Diagnozowanie problemów społecznych* prezentuję narzędzia, podejścia, metody i techniki przydatne w procesie diagnozowania problemów i wyzwań, przed jakimi stoi społeczność, z którą pracujemy. Staramy się znaleźć rozwiązania służące zdefiniowaniu problemów społeczności, próbujemy określić, czym w ogóle jest problem społeczny i jakie ma cechy charakterystyczne, które można poddać diagnozie. Zastanawiam się również nad tym, jak najlepiej nawiązać kontakt z mieszkańcami i przedstawicielami lokalnej społeczności.

Kolejne publikacje wiążą się z działalnością badawczą, której celem jest eksploracja odmiany trzeciego sektora - niezinstytucjonalizowanych inicjatyw obywatelskich, związanych z działalnością animacyjną. Jest to pokłosie mojego udziału w projekcie *Nieodkryty wymiar III sektora - badania niezinstytucjonalizowanych przejawów społecznikostwa*, którego realizatorem było Centrum Aktywności Lokalnej w Warszawie. Zostałem członkiem zespołu badawczego, którego celem było zidentyfikowanie oraz zrozumienie wspólnych cech niezinstytucjonalizowanych inicjatyw społecznościowych, wytypowanie sprzyjających oraz blokujących czynników z ich otoczenia, a także przyczynienie się do opracowania strategii wsparcia dla niezarejestrowanych inicjatyw oddolnych. Badanie polegało na wykonaniu serii studiów przypadków inicjatyw obywatelskich charakteryzujących się brakiem zinstytucjonalizowania. Efektem udziału w projekcie były dwie publikacje, które są przejawem moich zainteresowań w obszarze badania przejawów działalności animacyjnej. *Grupa VIDOK - efemeryczna świetlica sąsiedzka i dzieci z ulicy Rzeźnickiej: o animacji społecznej z perspektywy działalności niesformalizowanej*, jest studium przypadku poświęcone nieformalnej grupie sąsiedzkiej VIDOK, która zajmuje się animowaniem środowiskowym dzieci ulicy w sposób oddolny i spontaniczny. Bodaj najważniejszą cechą opisywanych działań wydaje się być dążenie do realnej zmiany, przede wszystkim otoczenia społecznego, jak też fizycznego. Niewątpliwie tak ukierunkowana aktywność zasługuje na uwagę, tym bardziej, że w przeciwieństwie do wielu sformalizowanych inicjatyw, pozostawiła trwałe ślady w przestrzeni, w której jest podejmowana. Jest to zarówno efekt troski wyrażanej przez członków grupy, jak też przyjętego zestawu idei, ideałów i światopoglądu, opierającego się na imperatywie zmiany świata na lepsze.

Druga publikacja *Odgrywanie jako wędrowanie w opowieści. Animacja społeczności lokalnej na przykładzie grup rekonstrukcji historycznej* stanowiąca część monografii *Miasto jako wspólny pokój* jest efektem pracy w zespole badawczym w ramach projektu „Wspólny Pokój Gdańsk” realizowanego przez Gdańskie Towarzystwo Naukowe, którego jestem członkiem, Uniwersytet Gdański, Akademię Sztuk Pięknych w Gdańsku i Muzeum Historyczne Miasta Gdańska. Projekt miał na celu m.in. kształtowanie podmiotowej kondycji życia w mieście, która rekonstruuje i odbudowuje więzi wspólnotowe i wspólną przestrzeń. W tekście prezentuję wyniki badań dotyczących grup rekonstrukcji historycznej funkcjonujących w Gdańsku. Działalność grup interpretuję w dwóch perspektywach: nieformalnych praktyk kulturowych w wersji historycznej oraz zażyłości kulturowej jako rekonfiguracji ideologii narodowej

Wykaz publikacji w ramach kompleksu *Animacja społeczna i środowiskowa praca socjalna*

Boryczko, M. (2014). *Od analizy potoczności do organizowania działania kolektywnego: o teoretycznych założeniach krytycznej animacji społecznej*. W: A. Ostaszewska, D. Lalak (red.), *Aktywne biografie: przestrzenie działania społecznego*, Warszawa: Centrum Aktywności Lokalnej i Stowarzyszenie Eko-Inicjatywa, s. 45–58 (5 pkt MNiSW).

Boryczko, M. (2015). Grupa VIDOK - efemeryczna świetlica sąsiedzka i dzieci z ulicy Rzeźnickiej: o animacji społecznej z perspektywy działalności niesformalizowanej. *Animacja Życia Publicznego. Analizy i rekomendacje. Zeszyty Centrum Badań Społeczności i Polityki Lokalnych*, 3 (20), s. 23–26. (0 pkt MNiSW)

Boryczko, M. (2015). *Odgrywanie jako wędrowanie w opowieści. Animacja społeczności lokalnej na przykładzie grup rekonstrukcji historycznej*. W: M. Mendel, M. Mendel (red.), *Miasto jak wspólny pokój: gdańskie modi co-vivendi*. Gdańsk: Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Instytut Kultury Miejskiej, s. 99–120 (5 pkt MNiSW).

Boryczko, M., Dunajska, A., Marek, S. (2020). *Praca socjalna w środowisku lokalnym. Biblioteka Pracy Socjalnej*. Difin, Warszawa (100 pkt MNiSW).

Nierówności edukacyjne i konsekwencje w perspektywie krytycznej w obszarze edukacji

Ostatnim aspektem mojego dorobku uzupełniającego są publikacje związane z **nierównościami edukacyjnymi i konsekwencjami w perspektywie krytycznej, głównie w obszarze edukacji**. Grupa publikacji składa się z trzech prac skoncentrowanych wokół dwóch problemów: quasi-rynków edukacyjnych oraz nierówności edukacyjnych postrzeganych z perspektywy teorii kodów językowych Bernsteina oraz antropologii społecznej. Pierwszy temat, poświęcony edukacji traktowanej jako obszar typowy dla relacji społecznych przedstawiony został w artykule zatytułowanym *Quasi-rynek edukacyjny*. Przedstawiam w nim dyskusję poświęconą prywatyzacji sektora edukacyjnego w oparciu o przegląd literatury przedmiotu. Jest to artykuł przeglądowy prezentujący argumentacje zwolenników i przeciwników wprowadzania reform rynkowych do systemów edukacyjnych, uzupełniając w ten sposób braki dyskusji (przed 2014 rokiem) na ten temat w polskiej literaturze. Opierając się na źródłach, głównie zachodnich, dokonuję usystematyzowania kwestii i wątków w tej szerokiej dyskusji i staram się dokonać interpretacji niepokojących zjawisk w polskim systemie edukacji z punktu widzenia teorii quasi-rynków. Odczytuję również reformy polskiej edukacji jako skuteczne próby implementacji logiki rynkowej i mechanizmów jej towarzyszących w sektorze edukacyjnym.

Drugi wątek wiąże się ze stosowaniem w obszarze analizy edukacji teorii kodów językowych Basila Bernsteina oraz antropologii społecznej. W pracy *Mity legitymizacyjne jako konsekwencja urynkowienia edukacji*, opieram się na badaniach prowadzonych w ramach realizacji projektu pracy doktorskiej *Między adaptacją a oporem. Szkoła wobec procesów globalizacyjnych* i rozwijam ich interpretację. Stosuję strategię interpretacyjną związaną z „proceduralnym działaniem polityki”, teoretycznie ukierunkowanej etnografii,

która rozwija wiedzę aktorów społecznych, służącą im do rozumienia własnej pozycji i efektów podejmowanych działań. W prezentowanym ujęciu, wynikającym z przyjęcia krytycznej perspektywy, kluczowym kontekstem funkcjonowania ucznia w szkole jest quasi-rynek edukacyjny stanowiący konsekwencję urynkowania pola edukacji. Poczynione tu analizy i interpretacje odnoszą się w dużej mierze do tego kontekstu kształtującego współczesną szkołę. Zidentyfikowany mit merytokracji stanowi przykład mitu legitymizującego, który w perspektywie funkcji selekcyjnych szkoły stanowi konsekwencję funkcjonowania uczniów w silnie segregującym środowisku szkolnym. W konkluzjach rekonstruuje pole znaczeniowe, w którym poddani procesom implementowania quasi-rynkowych założeń systemu edukacyjnego dokonują interpretacji swojej roli oraz nadają znaczenia kontekstowi swojego funkcjonowania.

Ostatnia praca, wpisująca się w tę tematykę, ma charakter nieco bardziej antropologiczny. Wiodące pytanie, które stawiam brzmi: jakie są konsekwencje zróżnicowania „usług” edukacyjnych w perspektywie quasi-ryнку edukacyjnego? Tekst, podobnie jak w poprzednim przypadku, jest efektem poszerzonej interpretacji badań prowadzonych w szkołach zróżnicowanych pod względem osiągnięć edukacyjnych uczniów oraz składu społecznego. Jest to w gruncie rzeczy antropologiczna próba przyjrzenia się wynikom badań i analiz prowadzonych w perspektywie teoretycznej wynikającej z założeń socjologii edukacji B. Bernsteina i wspartej perspektywą antropologii Mary Douglas. Interpretacja zakłada, że program nauczania w ramach współczesnego systemu edukacji stanowi odzwierciedlenie kosmosu, którego zasady funkcjonowania odbijają się niejako w sposobach socjalizacji jednostek w społeczeństwach wysokorozwiniętych, funkcjonujących w ramach kapitalizmu post-fordowskiego. Poprzez odkrycie związku między kodem mowy, konstruowaniem treści oraz sposobami przekazu wiedzy a wzorcami relacji społecznych możliwa staje się antropologiczna analiza nowoczesnego czy ponowoczesnego społeczeństwa, które wzmacnia i reprodukuje strukturę poprzez mechanizmy przekazywanie wiedzy istotnej z punktu widzenia grupy. Zastanawiam się również nad kwestią zróżnicowania dystrybucji kodów językowych w społeczeństwie współczesnym i namyślam na możliwych scenariuszami w przyszłości.

Wykaz publikacji w ramach kompleksu *Nierówności, ich konsekwencje w perspektywie krytycznej w obszarze edukacji:*

Boryczko, M. (2013). *Mity legitymizacyjne jako konsekwencja urynkowania edukacji*. W: M. Sobecki, W. Danilewicz, T. Sosnowski (red.), *Szkoła, kultura, tożsamość : pedagogika społeczna wobec zmian przestrzeni życia społecznego*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, s. 58–76 (5 pkt MNiSW).

Boryczko, M. (2014). Quasi-rynek edukacyjny. *Kultura i Edukacja*, 1 (101), s. 11–35 (12 pkt MNiSW).

Boryczko, M. (2015). *Edukacja jako socjalizacja w kosmologii społecznej. O różnicy konstruowanej w ramach systemu edukacyjnego*. W: A. Komorowska-Zielony, T. Szkudlarek (red.), *Różnice, edukacja, inkluzja*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s. 115–122 (5 pkt MNiSW).

Bibliografia:

- Adams R., Dominelli L., Payne M. (2002). *Critical Practice in Social Work*. New York: Palgrave.
- Fenton, J. (2019). *Social work for lazy radicals. Relationship building, critical thinking and courage in practice*. Red Globe Press.
- Fook, J. (2003). Critical Social Work: The Current Issues, *Qualitative Social Work*, 2(2), s. 123-130.
- Freire, P. (2000). *Pedagogy of the Oppressed*, London & New York: Continuum.
- Granosik, M. (2020). Praca socjalna wobec pedagogizacji życia społecznego – ujęcie krytyczne. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 33(1), 11–26. DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/j.2020.33.1.11-26>.
- Granosik, M., (2018). Pożegnanie z Foucaultem. Governmentality i praca socjalna. *Miscellanea Anthropologica et Sociologica*, 19(3), s. 169–188.
- Granosik M., (2016). *Krytyczna praca socjalna: wybrane konsekwencje teoretyczne i praktyczne*. W: Praca socjalna jako dyscyplina naukowa? Współczesne wyzwania wobec kształcenia i profesji, (red.) M. Kawińska, J. Kurtyka-Chałas, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW, s. 96-110.
- Górny A., Grzymała-Moszczyńska, H., Klaus W., Łodziński S., *Uchodźcy w Polsce Sytuacja prawna, skala napływu i integracja w społeczeństwie polskim oraz rekomendacje. Ekspertyza Komitetu Badań Nad Migracjami PAN*, https://instytucja.pan.pl/images/2018/wydzialy/w1/Uchod%C5%BAcy_w_Polsce_eks_pertyza_KBnM_PAN.pdf (dostęp: 29.10.2020).
- Gulczyńska, A., Granosik, M. (2014) (red.). *Empowerment w pracy socjalnej: praktyka i badania partycypacyjne*, Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Hegar, R. (2012). Paulo Freire: Neglected Mentor for Social Work, *Journal of Progressive Human Services*, 23(2), s. 159-177 <http://dx.doi.org/10.1080/10428232.2012.666726>.
- International Federation of Social Workers. (2014). *Global Definition of the Social Work Profession*, <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work>.
- Hardy, M., & Jobling, H. (2015). Beyond power/knowledge — developing a framework for understanding knowledge ‘flow’ in international social work. *European Journal of Social Work*, 18(4), 525 – 542.
- Ife, J. (1997). *Rethinking Social Work: Towards Critical Practice*. London: Longman
- Kincheloe, J. L., P. McLaren (2002). *Rethinking Critical Theory and Qualitative Research*. W: *Ethnography and Schools. Qualitative Approaches to the Study of Education*, Y. Zou i in. (red.), Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, s. 110 – 111.
- Lundy, C. (2011). *Social work, social justice & human rights: a structural approach to practice*. North York, Ont.: University of Toronto Press.
- Marynowicz-Hetka, E. (2012). Społeczny wymiar działania w polu praktyki socjalnej: istota i sens. *Zoon Politicon*, 3, s. 109–128.
- Mullaly, R. (1997). *Structural Social Work: Ideology, Theory, and Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Parker, S. Fook, J., Pease, B. (1999). *Empowerment: The Modern Social Work Concept Par Excellence*. W: *Transforming Social Work Practice: Postmodern, Critical Perspectives*, Pease, B, Fook, J. (ed), Allen and Unwin, s. 150-157.
- Payne, M. (2018). Applying critical social work theory in practice, *Zeszyty Pracy Socjalnej*, 22(3), s. 169–193.

- Radlińska, H. (1961). *Pedagogika społeczna*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum.
- Sadownik, A. (2011). *Na rozstajnych drogach. Studium etnopedagogiczne kontrastowych karier szkolnych młodzieży*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Sałustowicz, P. (2018). „Blżej ludzi” – wyzwaniem dla socjologii?, W: „Blżej ludzi” – programem dla nauk społecznych? (red.) P. Sałustowicz, Kalinowski S., Goryńska-Bittner B., Bielefeld: Wydawnictwo Societas Pars Mundi, s. 19-38.
- Sałustowicz, P. (2016). Praca socjalna między kontrolą a solidarnością – kilka uwag. *Praca socjalna*, 4, s. 3-13.
- Samson, P. L. (2019). Reconsidering critical thinking: Findings from a qualitative Delphi study. *Social Work Education*, 1–18. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/02615479.6102019.1689235> Q11
- Santos Meneses, L. (2020). Critical thinking perspectives across contexts and curricula: Dominant, neglected, and complementing dimensions. *Thinking Skills And Creativity*, 35(100610). <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2019.100610>
- Stańczyk, P. (2018). Krótka historia terminu conscientização i o tym, jak Paulo Freire je porzucił. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 21(8), s. 7-23.
- Szkudlarek, T. (2003). *Pedagogika krytyczna*, [w:] *Pedagogika: podręcznik akademicki*, (red.) Z. Kwieciński, B. Śliwerski. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2019.100610>
- Zamojski P., Thyssen G., Vlieghe ., Ververi O., Ramaekers S., & Lewis T. et al. (2019). *Manifesto for a Post-Critical Pedagogy*. Punctum Books.

Manin Boyche